

Sami Lehtinen

”TILANNE ON KEHITTYMÄSSÄ AIVAN ARVELUTTAVAAN SUUNTAAN”

Vankikarkuruus vankeinhoidon haasteena ja yhteiskunnallisena uhkana eduskunnassa 1925–1932

TIIVISTELMÄ

Sami Lehtinen: ”Tilanne on kehittymässä aivan arveluttavaan suuntaan”. Vankikarkuruus yhteiskunnallisena uhkana ja vankeinhoidon haasteena eduskunnassa 1925–1932.

Kandidaatin tutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Joulukuu 2022

Vangin karkaaminen kriminalisoitiin vuonna 1932. Karkaaminen muuttui kriminalisoinnin myötä kurinpidollisesta rikkeestä rikoslain nojalla tuomittavaksi rikokseksi. Kriminalisointi merkitsi ankarampia rangaistuksia karkaamista yrittäneelle tai siinä onnistuneelle vangille. Vangin karkaaminen on edelleenkin Suomessa määritetty rikokseksi. Tässä tutkimuksessa syvennyn vankien karkaamisesta käytyyn yhteiskunnalliseen keskusteluun kriminalisointia edeltäneinä vuosina. Tutkimukseni pääasiallisena tutkimuskysymyksenä on, millaisena ilmiönä vankikarkuruus esiintyy eduskunnan keskusteluissa vuosina 1925–1932. Tutkimuskysymykseni koostuu kahdesta alakysymyksestä. Ensimmäinen alakysymykseni on, missä asiayhteydessä vankikarkuruutta käsitellään eduskunnan keskusteluissa ja vuoden 1932 lakiesityksen perusteluissa. Toisena alakysymyksenäni kysyn, mitä merkityksiä vankikarkuruuteen näissä keskusteluissa ja kriminalisoinnin perusteluissa liitetään.

Keräsin pääasiallisen tutkimusaineistoni etsimällä mainintoja vankien karkaamisesta Eduskunnan Arkistoon digitoiduista valtiopäivien pöytäkirjoista aikarajaukseni puitteissa. Tutkimuksessani yhdistän keskusteluissa esiintyvät maininnat keskustelujen historialliseen kontekstiin. Vertailen pöytäkirjoista löytämiäni puheenvuoroja vuoden 1932 lakiesitykseen, jossa esitetään perusteluja vangin karkaamisen kriminalisoinnille. Analysoin aineiston lähiluvun avulla ja jaoin aineistojen sisällön kahteen teemaan, joita käsitelen erillisissä käsittelyluvuissa. Ensimmäisenä teemana tutkimuksessani käsitellään vankikarkuruutta osana keskustelua vankeinhoidon resursseista. Toisena teemana avataan keskustelua vankikarkureista yhteiskunnallisena uhkana. Tutkin ilmiön laajuutta laskemalla vankien karkaustapausten määrää kriminalisointia edeltäneinä vuosina. Käytin vankikarkuruuden määrän kartoituksessa lähteenä Vankeinhoidon etsivätoimiston arkiston aineistoja sekä Vankeinhoitolaitoksen digitoitujen vuosikertomusten tietoihin karkaustapausten vuosittaisesta määrästä. Tilastollisen analyysin avulla vertailen Vankeinhoidon etsivätoimiston luettelossa ja Vankeinhoitohallituksen vuosikertomuksissa esiintyviä lukuja lakiesityksessä esitettyihin lukumääriin.

Tutkimukseni osoitti vankien karkaustapausten määrän kasvaneen vuosina 1925–1932. Kriminalisoinnin perusteluissa avoimempien vankilaitosten ja vankityömaiden käyttö tunnistetaan kasvavien karkaustapausten syynä. Avolaitokset mainitaan myös eduskunnan keskusteluissa vankien karkaamiselle keskeisenä paikkana. Keskusteluissa arvioidaan, millaisia vankeja on sopivaa sijoittaa vankityömaille, ottaen huomioon eri vankiryhmien todennäköisyyden karata. Vankikarkuruus esiintyykin keskusteluissa vankeinhoidon resursseihin liittyvänä hallittavana riskinä, jonka huomioiminen avolaitoksia rakentaessa on välttämätöntä. Karanneisiin valtiorikosvankeihin viitataan keskustelussa muistutuksena vuoden 1918 tapahtumista. Karanneet valtiorikosvangit esitetään puheenvuoroissa joko yhteiskuntaa uhkaavina hahmoina tai viranomaisien epäoikeudenmukaisen käsittelyn kohteina. Karkuruudesta käydyissä keskusteluissa ja vuoden 1932 lakiesityksessä vankien karkaaminen esiintyy resurssikysymyksenä, mutta myös vankeinhoidon ja valtion sisäistä järjestystä uhkaavana ilmiönä.

Avainsanat: Vankeinhoito, vankikarkurit, eduskunta

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimusaineisto, menetelmät ja rajaukset	1
1.2 Aikaisempi tutkimus	3
1.3 Keskeiset käsitteet	5
2. Yleistyvät karkaamiset ja ankaroituva lainsäädäntö	7
3. Vankeinhoidon haasteet 1920–30-luvuilla	10
3.1 Vankikarkuruus ulkotyömailta ja vankeinhoidon resurssit	12
3.2 Vankeinhoidon resurssit kriminalisoinnin perusteluissa	14
4. Epäluotettavat kansalaiset: Valtiorikosvankien haaste	15
4.1 Vankikarkuri oikeusministerin puheilla: Ojalan tapaus	17
4.2 Karkureiden etsinnät, suojeluskunnat ja ”ohrana”	22
4.3 Vankikarkuruus yhteiskunnallisena uhkana kriminalisoinnin perusteluissa	24
5. Johtopäätökset	24
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	27
LIITTEET	31

1. Johdanto

Huhtikuussa vuonna 1932 eduskunnassa hyväksyttiin lakiehdotus, jolla Suomen rikoslakiin lisättiin pykälä vangin karkaamisen rangaistavuudesta.¹ Lain myötä vangin karkaaminen muuttui kurinpidollisesta rikkeestä, josta vanki sai rangaistuksen vankilan sisällä, tuomioistuimessa rangaistavaksi rikokseksi.² Vangin karkaaminen on Suomessa edelleen rangaistavaa rikoslain nojalla, toisin kuin useimmissa Euroopan valtioissa. Suomen lainsäädännön voidaankin katsoa suhtautuvan vangin karkaamiseen jopa poikkeuksellisen ankarasti.³ Vangin karkaamisesta seuraavia kurinpidollisia rangaistuksia tiukennettiin jo 1920-luvulla⁴, mutta vangin karkaaminen katsottiin silti tarpeelliseksi kriminalisoida 1930-luvun alussa.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen vankikarkuruuden kriminalisointia lainsäädäntöä edeltäneitä keskusteluja eduskunnassa. Pyrinkin tutkimuksellani selvittämään, *millaisena ilmiönä vankikarkuruus esiintyy eduskunnan keskusteluissa vuosina 1925–32*. Pääasiallinen tutkimuskysymykseni jakautuu kahteen alakysymykseen: *Missä asiayhteydessä vankikarkuruutta käsitellään eduskunnan keskusteluissa ja vuoden 1932 lakiesityksessä?* ja *Mitä merkityksiä vankikarkuruuteen liitetään eduskunnan keskusteluissa ja vuoden 1932 lakiesityksessä?* Vastaan kysymyksiin tarkastelemalla eduskunnan pöytäkirjoissa kriminalisointia edeltäneinä vuosina esiintyviä puheenvuoroja sekä kriminalisoinnille esitettyjä perusteluja vuoden 1932 lakiesityksessä. Lisäksi pyrin hahmottamaan ilmiön laajuutta vertailemalla lakiesityksessä esiintyviä karkaustapausten lukumääriä Vankeinhoidon etsivätoimiston⁵ luetteloon ja Vankeinhoitohallituksen vuosikertomusten tietoihin karanneiden vankien määrästä. Pyrin tutkimuksellani hahmottamaan, millaisena yhteiskunnallisena ja poliittisena ilmiönä vankien karkaaminen ilmeni 1920-30-luvuilla lainsäätäjien näkökulmasta. Tavoitteenani on muodostaa kokonaiskuvasta vankikarkuruuden roolista 1920-luvun lopun ja 1930-luvun alun poliittisessa keskustelussa.

1.1 Tutkimusaineisto, menetelmät ja rajaukset

Tutkielmani pääasiallisena aineistona käytän eduskunnan digitoituja valtiopäiväasiakirjoja.⁶ Valtiopäivien pöytäkirjat koostuvat eduskunnan istunnoissa annetuista lausunnoista ja puheenvuoroista. Pääasiallinen tutkimusaineistoni muodostuu vuosien 1925–1932 valtiopäivien

¹ Valtiopäivien pöytäkirjat 22.4.1932, 582.

² Nykänen 2012, 11.

³ ”Vangin karkaaminen”, rikoslaki 12.19.1889/39, luku 16, 16 § (24.7.1998/563); Nykänen 2012, 23–25.

⁴ Vangin karkaamisen katsottiin oikeuttavan vangin tuomion pidentämiseen. Hannula 1981, 117.

⁵ Vankeinhoidon etsivätoimistoa toimi 1920-luvulla vankikarkureiden etsintöjen keskeisenä järjestäjänä ja ilmiötä valvovana tahona. Hj. Raunio, ”Vankeinhoidon Etsivä Toimisto”, *Vankeinhoito*, 12/1921, 13.

⁶ Eduskunnan arkisto, Digitoidut valtiopäiväasiakirjat 1907–2000.

pöytäkirjoista. Valitsin tutkimukseni alkupisteeksi vuoden 1925, sillä karkaamisen kriminalisointiin tähtäävässä lakiesityksessä esitellään lukuja vankikarkuruuden määrästä vuodesta 1925 eteenpäin. Kokosin aineiston etsimällä digitoiduista pöytäkirjoista suoria viittauksia vankikarkuruuteen. Selasin aineistoa järjestelmällisesti etsien pöytäkirjoista kaikki ”kark”-tavulla alkavat sanat selaimeni hakutoimintoa käyttäen. Erittelin löytämistäni maininnoista ne, joissa maininta koski vankien karkaamista. Keskityn tutkimuksessani vuoden 1932 lakiesityksessä määriteltyä rikoksen tunnusmerkistöä⁷ noudattavaan karkuruuteen. Rajasin käsittelyn ulkopuolelle eduskunnan keskusteluissa esiintyvät maininnat sotilaskarkureista ja maasta karkaamisesta. Käsittelyyn valittu aineisto kattaa vuosien 1926–1932 valtiopäivät, sillä vuoden 1925 valtiopäivillä vankikarkuruutta ei mainittu. Aineisto on eritelty liitteessä 1⁸.

Tutkin rajaamastani aineistosta lähiluvun avulla, missä asiayhteydessä vankikarkuruus nostetaan keskusteluissa esiin. Jaoin puheenvuorot kahteen teemaan lähiluvun perusteella. Teemoiksi valitsin keskustelun vankeinhoidon resursseista ja keskustelun yhteiskunnallisista uhista. Teemoittelu toimii ohjenuorana tutkimukseni rakenteelle. Käsittelen ensin vankikarkuruuden kriminalisoinnista lakiesitystä yleisesti sekä vankikarkuruuden määrää, jonka jälkeen siirryn tarkastelemaan ilmiöstä käytyä vankeinhoidollista keskustelua. Viimeisenä tarkastelen vankikarkureiden esiintymistä yhteiskunnallisena uhkana edustajien puheenvuoroissa. Vuoden 1932 lakiesityksessä ilmenevät perustelut olen jakanut puheenvuorojen tavoin yhteiskunnallisen uhkaan ja vankeinhoidon resursseihin viittaaviin perusteluihin. Pyrin löytämään yhteyksiä keskustelun ja lakiesityksen perusteluiden välillä, joten käsittelen lakiesityksen sisältöä teemoittain puheenvuorojen läpikäynnin jälkeen.

Analysoin pöytäkirjoista keräämäni aineistoa asettamalla kansanedustajien ja ministerien puheenvuorot aikakautensa kontekstiin. Puheenvuorojen kontekstoinnin tukena hyödynnän muutamia keskustelujen kannalta olennaisia sanomalehtiartikkeleita. Kokosin sanomalehtien uutisoinnista aineiston hakemalla sanomalehdistä mainintoja keskusteluissa esiintyvistä kansanedustajista, ja rajasin tarkasteluni niiden päivien lähetyville, jolloin vankikarkuruus eduskunnassa mainittiin. Tutkimukseni kannalta olennaisia artikkeleita valitsin aineistoksi neljä

⁷ Karkaaminen määriteltiin vuoden 1932 lakiesityksessä karkaamiseksi vankilasta tai rangaistuslaitoksesta, mutta myös ”muusta säilystä” tai sen viranomaisen huostasta, joka vankia ”vartioitsee, saattaa tahi kuljettaa”. Valtiopäivien asiakirjat 1932. N:o 12.

⁸ Liite 1, 31..

kappaletta, yksi kokoomuslaisen *Kaiku*-lehden⁹ artikkeli, yksi kokoomuslaisen *Uusi Suomi*-lehden¹⁰ artikkeli ja kaksi edistyspuoluelaisen *Helsingin sanomien*¹¹ artikkelia.

Lasken vankikarkuruuden määrää käyttäen aineistona Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston arkiston alaisen Vankeinhoidon etsivätoimiston arkiston aineistoja sekä Vankeinhoitohallituksen digitoituja vuosikertomuksia vuosilta 1925–1930. Vankeinhoitohallituksen kertomuksissa käsitellään Suomen vankiloiden kurinpidollisten rikkeiden määriä vuosittain, ja samalla myös karkaustapausten määrää.¹² Vertaan vuosikertomusten lukuja Vankeinhoidon etsivätoimiston arkiston luetteloon vuosina 1917–1931 karanneista vangeista keskittyen vuosina 1925–1931 karanneisiin vankeihin.¹³ Vankeinhoidon etsivätoimiston luettelon kontekstoinnissa hyödynnän etsivätoimiston diaaria vuosilta 1924–1927, jossa linjataan etsivätoimiston virkatehtävät.¹⁴ Taustoituksena Vankeinhoidon etsivätoimiston perustamiselle hyödynnän Suomen Vankeinhoitomiesten yhdistyksen ja Suomen Vanginvartijayhdistyksen ammattilehdessä¹⁵ julkaistua artikkelia.¹⁶ Taulukoin vuosikertomuksista ja karkuriluetteloista laskemiani lukuja ja vertaan lukumääriä vuoden 1932 lakiehdotuksessa esiintyviin lukuihin.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Suomalaisen vankeinhoidon historiasta on julkaistu Vankeinhoitolaitoksen toimesta koottu ”Suomen vankeinhoidon historiaa” -teossarja. Tutkimukseni kannalta olennaista tutkimusta edustavat etenkin Elina Suomisen toimittamassa artikkelikokoelmassa *Suomen vankeinhoidon historiaa osa 1: Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen* julkaistut tutkimukset, joissa Suomen vankeinhoidon kehitystä tarkastellaan hallinnon, lainsäädännön, resurssien ja vankiluvun näkökulmista.¹⁷ Suomen vankeinhoidon historiaa on tutkittu laajasti, mutta vankikarkuruus nousee tutkimuksissa esiin vain ohimennen muiden vankiloihin liittyvien ilmiöiden joukossa. Tutkimusta vankikarkuruudesta omana ilmiönään on vähän.

⁹ Kansalliskirjasto, nimikkeen tiedot, ”Kaiku”, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/1458-090X/data>, Luettu: 19.12.2022.

¹⁰ Kansalliskirjasto, nimikkeen tiedot, ”Uusi Suomi”, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/0355-5461/data>, Luettu: 19.12.2022.

¹¹ Kansalliskirjasto, nimikkeen tiedot, ”Helsingin sanomat”, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/0355-2047/data>. Luettu: 19.12.2022.

¹² Doria, Vankeinhoitolaitoksen vuosikertomukset 1925–1930.

¹³ Kansallisarkisto, Vankeinhoidon etsivätoimiston arkisto, Ba:1 Luettelo karanneiksi ilmoitetuista vangeista 1917–1931.

¹⁴ Kansallisarkisto, Vankeinhoidon etsivätoimiston arkisto, A:2 Lähettyjen kirjeiden diaari ja konseptit 1924-1927.

¹⁵ ”Taipaleelle lähtiessä”. *Vankeinhoito: Suomen vankeinhoitotyöntekijän äänenkantaja* 1.1.1920, N:o 1, 1–2.

¹⁶ Hj. Raunio, ”Vankeinhoidon Etsivä toimisto”, *Vankeinhoito* 12/1921, 13.

¹⁷ Hyödynnän erityisesti Jouko Laitisen tutkimusta vankeinhoidon resurssien kehittymisestä, Ilari Hannulan artikkelia vankeinhoidon lainsäädännön muutoksista sekä Timo Ahon katsausta vankiluvun kehitykseen. Karisto, Helsinki, 1981.

Toni Nykänen on vuonna 2012 tutkinut vankikarkuruuden kriminalisointia pro gradu -tutkielmassaan, jossa käsitellään vankikarkuruuteen liittyvän lainsäädännön taustaa ja lain soveltamisalaa. Tutkielmassa avataan vankikarkuruuden säännöshistoriaa ja kriminalisoinnista käytyä keskustelua 1930-luvulta 1970-luvulle.¹⁸ Vankikarkuruuden kriminalisointia 1930-luvun alussa käsitellään tutkimuksessa tosin vain pintapuoleisesti, sillä tutkielmassa painottuvat vankikarkuruuden dekriminalisoinnista käydyt keskustelut 1930-luvun jälkeen. Nykänen toteaa tutkimuksessaan, että vankikarkuruuden kovennettujen rangaistusten käyttöönottoa perusteltiin sillä, että 1920–30-luvuilla perustetut avoimemmat vankityömaat olivat karkaamiselle alttiita.¹⁹ Analysoidessaan dekriminalisoinnista käytyä keskustelua 1970-luvulla Nykänen mainitsee keskustelun taustalla vaikuttaneen kriminaalipoliittisen ilmapiirin muutoksen: 1930-luvulla vankilasta karkaaminen nähtiin ”uhkana” eri tavalla kuin myöhemmillä vuosikymmenillä.²⁰ Nykäsen tekemät huomiot vuoden 1930-luvun kriminalisoinnista käydystä keskustelusta vastaavat tutkimusaineistoni teemoittelua. Keskittymällä 1930-luvun vankikarkuruutta koskevaan keskusteluun kriminalisointia edeltäneinä vuosina ja yhdistämällä tämän keskustelun 1920-30-luvun vaihteen kontekstiin pyrin syventämään Nykäsen tekemien huomioiden taustoja.

Tutkimuksia 1920-30-lukujen poliittisesta ja yhteiskunnallisesta keskustelusta sekä aikakauden radikaaleista poliittisista liikkeistä on tehty laajasti. Juha Siltala on teoksessaan *Lapuan liike ja kyyditykset 1930* pureutunut Lapuan liikkeeseen ja sen synnyttäneeseen poliittiseen ilmapiiriin. Teoksessa kartoitetaan yksityiskohtaisesti liikkeen muodostumista ja toimintaa sekä liikkeen vaikutusta suomalaiseen yhteiskuntaan.²¹ Aapo Roseliuksen ja Tuomas Teporan toimittamassa artikkelikokoelmassa *Rikki revitty maa: Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö* avataan sisällissodan kulkua, seurauksia ja merkitystä Suomen historiassa.²² Tutkimustani tukee myös Marko Tikan artikkeli ”Tarkkailtu Suomi”, jossa Tikka erittelee Suomen sisäistä poliittista valvontaa sisällissodan jälkeen ja valvovien organisaatioiden keskinäistä yhteistyötä.²³ Pyrin tutkimuksellani laajentamaan tätä tutkimuskenttää tarkastelemalla vankikarkuruuden sijoittumista osaksi sisällissodan jälkeistä poliittista ja yhteiskunnallista keskustelua.

Suomen 1920–30-luvuille sijoittuvan vankilahistorian ja poliittisen keskustelun kannalta olennainen vankilaitos on Tammisaaren pakkotyölaitos. Laitos perustettiin sisällissodan jälkeen entisen

¹⁸ Nykänen 2012, 1, 10–25.

¹⁹ Nykänen 2012, 14.

²⁰ Nykänen 2012, 15–16.

²¹ Otava, 1985.

²² Suomenkielisen toimituksen on toteuttanut Kati Pitkänen. Gaudeamus, 2018.

²³ Artikkelit on osa kokoelmaa *Valvottu ja kuritettu työläinen*. Hansaprint, 2020.

vankileirin pohjalle ja sen tarkoituksena oli säilyttää sisällissodan ohessa vangittuja punaisia.²⁴ Tammisaaren pakkotyölaitos jatkoi toimintaansa vielä senkin jälkeen, kun suurin osa pakkotyölaitoksista lakkautettiin 1920-luvun alkupuoliskolla.²⁵ Vankikarkuruus Tammisaaren pakkotyölaitosta on tutkinut Oona Järvinen pro gradu -tutkielmassaan, jossa tarkastellaan Tammisaareissa tapahtuneita virkarikkeitä ja järjestyshäiriöitä vuosina 1918–1927. Yksi Järvisen erittelemistä virkarikkeiden nimikkeistä on vartijan huolimattomuus, jonka seurauksena vanki joko yritti karata tai onnistui karkaamaan.²⁶ Järvinen muodostaa tilastollisia lukuja vankikarkuruuden määrästä Tammisaaren pakkotyölaitoksessa vuosina 1918–1927 muodostaessaan tilastollisia lukuja vartijoiden huolimattomuuteen liittyvistä virkarikkeistä.²⁷ Myös Nykänen esittelee tilastollisia lukuja vankipakojen määrästä, mutta vasta vuosilta 1977–1996.²⁸ Lukuja kriminalisointia edeltäneiden vuosien karkausmäärästä ei ole aiemmassa tutkimuksessa muodostettu.

1.3 Keskeiset käsitteet

Ilari Hannulan mukaan vankeinhoitoa säätelevä lainsäädäntö on muodostunut kriminaalipoliittiselle lainsäädännölle tyypillisesti useamman tekijän summasta. Lainsäädännön muutokset yhdistyvät yhteiskunnassa yleisesti tapahtuviin sosiaaliin ja taloudellisiin muutoksiin, joihin liittyvät ”poliittiset voimasuhteet” muotoilevat lainsäädännön sisältöä.²⁹ 1920-30-luvun vaihteen Suomessa poliittista valtakamppailua käytiin vuonna 1918 taistellun sisällissodan jättämän poliittisen kahtiajakoisuuden puitteissa.

Sisällissodan jälkeen sodan osapuolten, valkoisten ja punaisten, tulkinnat tapahtuneista erosivat merkittävästi. Sodan hävinneet punaiset näkivät vuoden 1918 tapahtumat joukkomurhiin päättyneenä luokkataisteluna. Valkoisille sodassa oli kyse itsenäisen Suomen puolustamisesta Venäjän uhkaa ja vieraan vallan puolella taistelevia suomalaisia vastaan.³⁰ Valkoiset nimittävätkin vuoden 1918 tapahtumia *vapaussodaksi*³¹ ja katsoivat tehtäväkseen sodan saavutusten ylläpitämisen.³² Poliittinen oikeisto näki työväenliikkeen uhkana Suomen kansallisvaltiolle. Porvaristo pelkäsi liikkeen nousevan uuteen kapinaan, Neuvostoliiton käyttävän tilaisuutta hyväkseen hyökätäkseen Suomeen ja Suomen menettävän itsenäisyytensä.³³ Miika Siironen kuvaa tätä käsitystä itsenäisyyteen kohdistuvasta uhasta

²⁴ Nuorteva 1989, 17–18.

²⁵ Lindholm 2017, 403.

²⁶ Järvinen 2020, 78.

²⁷ Järvinen 2020, 35.

²⁸ Nykänen 2012, 6.

²⁹ Hannula 1981, 171.

³⁰ Siltala 1985, 32.

³¹ Roselius 2018, 257.

³² Siltala 1985, 34–35.

³³ Siltala 1985, 33.

valkoisten sisällissodan jälkeisen maailmankuvan ”ideologiseksi ytimeksi”. Kansakuntaa uhkaaviksi vihollisiksi valkoisessa ideologiassa määritettiin kommunististen järjestöjen jäsenet ja sisällissodan aikana punaisten puolella taistelleet.³⁴ Valkoiset määrittelivät entiset punaiset ”valtiollisesti epäilyttäväksi ainekseksi”, ja tähän ryhmään kohdistettiin poliittista valvontaa läpi 1920-luvun.³⁵

Sodan jälkeen aikalaiskeskusteluun muodostui käsite *valkoinen Suomi*. Käsitteen sisältö riippui siitä, kuka käsitettä kulloinkin käytti. Valkoisella Suomella kuvattiin Juha Siltalan mukaan vapaussodan tavoitteiden toteutumista. Käsitteellä viitattiin myös yleisesti sisällissodan jälkeen muodostuneeseen järjestelmään. Samalla käsite toimi tämän järjestelmän luoneiden ja sitä ylläpitävien ryhmien yhteisenä nimittäjänä.³⁶ Puoluepolitiikassa sisällissodan valkoisella puolella taistelleet jakautuivat sodan jälkeen kolmeen porvarilliseen puolueeseen, oikeistolaiseen Kokoomukseen (KOK)³⁷ sekä poliittista keskustaa³⁸ edustaviin Maalaisliittoon (ML)³⁹ ja Edistyspuolueeseen (EP)⁴⁰. Poliittisen oikeiston ja keskustan näkemykset erosivat ajoittain laajastikin toisistaan, mutta puolueita yhdisti jaettu vapaussodan kokemus.⁴¹ Vapaussodan muistoa ylläpidettiin suojeluskuntien kautta. Suojeluskuntajärjestö oli puolisolitaallinen järjestö, joka pyrki pitämään valkoisten tulkintaa sisällissodasta esillä julkisessa keskustelussa ja muistokulttuurissa.⁴² Lisäksi Suojeluskuntien piirissä toteutettiin käytännössä valkoisten maailmankuvalle keskeistä *kurin* ihannetta. Valkoiset katsoivat sisällissodan yhdeksi syyksi kurin puutteen, joten suojeluskuntien toiminnassa pyrittiin korostamaan kuria kasvattavana periaatteena.⁴³ Vuonna 1919 sisällissodan voittajien toimesta Suomeen perustettiin myös valtiollinen poliisi, Etsivä keskuspoliisi (EK), valtiollisten uhkien torjumiseksi.⁴⁴

Työväenliike jakautui sodan jälkeen vallankumouksellisiin kommunisteihin, jotka järjestäytyivät Suomen sosialistisen työväenpuolueen (SSTP) alle, ja maltillisempiin sosiaalidemokraatteihin, jotka muodostivat Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen (SDP). Näiden puolueiden ohella maanalaista kommunistista toimintaa johdettiin Neuvostoliitosta käsin Suomessa kielletyn Suomen kommunistisen puolueen (SKP) toimesta. Lopulta vuonna 1923 myös SSTP:n toiminta kiellettiin, jonka seurauksena puolueen kannatuskunta järjestäytyi uudelleen Sosialistisen työväen ja

³⁴ Siironen 2012, 63–64.

³⁵ Tikka 2020, 26–27.

³⁶ Siltala 1985, 16.

³⁷ Siironen 2012, 40–41, 43.

³⁸ Siironen 2012, 75, 151.

³⁹ Siironen 2012, 42.

⁴⁰ Puolue perustettiin nuorsuomalaisen puolueen pohjalle vuonna 1918. Siironen, 2012, 39–40.

⁴¹ Siironen 2012, 45.

⁴² Roselius 2018, 264–268.

⁴³ Siironen 2018, 77–79.

⁴⁴ Lackman 1994. 21–22.

pienviljelijäin vaalijärjestön (STPV) kanssa yhteistyötä tekeviksi järjestöiksi.⁴⁵ Sisällissodan jälkeen valtiorikoksista tuomion saaneet punaiset muodostivat vankiloissa *valtiorikosvankien* ryhmän.⁴⁶ Valtiorikosvangit keskitettiin 1920-luvulla Tammisaaren pakkotyölaitokseen, jonne sijoitettiin myös maanpetoksesta tuomitut kommunistit.⁴⁷

Poliittinen oikeisto pyrki sisällissodan jälkeen vakiinnuttamaan Suomeen *lujan hallitusvallan*⁴⁸ suojellakseen kansallisvaltion ja itsenäisyyden ideaaleja ulkoisia ja sisäisiä uhkia vastaan. Vuonna 1919 määritelty hallitusmuoto salli kuitenkin aseellisen voimankäytön ainoastaan kriisitilanteissa, mikä näyttäytyi osalle oikeistosta merkittävänä heikkoutena Suomen sisäisessä puolustuksessa. SDP:n määrittäminen tasavertaiseksi puolueeksi muiden joukossa ja poliittisen keskustan yhteistyö sosiaalidemokraattien kanssa nähtiin uhkana sisällissodan jälkeen vakiintuneelle valkoiselle vallalle.⁴⁹ Poliittiset jännitteet kärjistyivät 1920-30-luvun vaihteessa, kun kommunistinuorten järjestämä tilaisuus Lapualla johti *Lapuan liikkeenä* tunnetun poliittisen liikehdinnän syntyyn.⁵⁰

2. Yleistyvät karkaamiset ja ankaroituva lainsäädäntö

Suomen 1930-luvun alun poliittista ilmapiiriä on kuvailtu korostuneen oikeistolaiseksi.⁵¹ Ilmapiirin oikeistolaistumisen taustalla vaikuttivat 1920-luvun poliittiset kiistat. Lujaa hallitusvaltaa tavoitteleva oikeisto oli turhautunut sisällissodan jälkeiseen politiikkaan, jossa painottui sovinnollisuus ja keskustalaisuus. Eduskunnan päätöksenteko oli vaivalloista. Vuodesta 1926 eteenpäin kaikki vallassa olleet hallitukset olivat vain yhden puolueen muodostamia vähemmistöhallituksia ja vaikeiden poliittisten kysymysten käsittelyä välteltiin.⁵² Parlamentarismia vaivanneet ongelmat eivät hellittäneet otettaan ennen 1920-luvun taloudellisen lamakauden kiihtymistä, minkä seurauksena poliittiset haasteet lisääntyivät.⁵³ Lapuan liikkeen luomat poikkeukselliset olosuhteet nostivat erityisesti Kokoomuksen asemaa, ja oikeiston oli mahdollista saada muut puolueet taipumaan politiikkaansa liikkeen avulla.⁵⁴ Poliittisen oikeiston valta vuosina

⁴⁵ Saarela 2018, 281–283; Siltala 1985, 41–42.

⁴⁶ Nuorteva 1989, 17.

⁴⁷ Lindholm 2017, 403.

⁴⁸ Siltala 1985, 34.

⁴⁹ Siltala 1985, 34–37.

⁵⁰ Uola, 2006, 189–191.

⁵¹ Hannula 1981, 171.

⁵² Siltala 1985, 36–37.

⁵³ Siltala 1985, 41.

⁵⁴ Siltala 1985, 192.

1930-32 heijastui rikosoikeuteen liittyvään lainsäädäntöön, jolloin lainsäädäntöä leimasi laajalti lakien ”ankaroittamispyrkimykset”.⁵⁵

Vankikarkuruuden kriminalisointia ehdottanut lakiesitys oli porvarillisista puolueista koostuvan hallituksen laatima. Lakiesitys oli Juho Emil Sunilan hallituksen käsialaa ja presidentti P. E. Svinhufvudin vahvistama.⁵⁶ J. E. Sunilan toinen hallitus nousi valtaan 21.3.1931 ja kokoonpanoltaan hallitus koostui pääasiassa maalaisliiton ja kokoomuksen edustajista.⁵⁷ Hallituksen eduskunnalle antamassa lakiesityksessä muutoksista rikoslain 16 lukuun vangin karkaaminen lukeutuu muiden vankiloihin liittyneiden kurinpidollisten haasteiden joukkoon. Saman lakiesityksen yhteydessä kovennettiin rangaistuksia aseiden hallussapidosta vankilassa sekä salakapinasta, jossa vangit pyrkivät joukolla vastustamaan vankilan viranomaisia joko väkivaltaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla.⁵⁸ Lakiesityksen voidaan katsoa tähänneen kokonaisuudessaan vankiloiden kurinpidollisista rikkeistä seuraavien rangaistusten koventamiseen. Lain käsittelyn yhteydessä korkein oikeus, lakivaliokunta ja suuri valiokunta antoivat laista lausunnot, joissa tuettiin lain hyväksymistä pääasiassa muuttamattomana.⁵⁹ Lakiesitys hyväksyttiin eduskunnassa ilman puheenvuoroja puolesta tai vastaan.⁶⁰

Kriminalisointi perustellaan lakiesityksessä kurinpidollista rangaistusta ankaramman menettelyn tarpeella. Lakiesityksessä viitataan lukuihin vuosilta 1925–1930, joiden mukaan karkaustapausten määrä on ollut kasvussa vuodesta 1925 eteenpäin.⁶¹ Taulukossa 1 on eritelty lakiesityksessä annetut karkaamistapausten lukumäärät.⁶²

⁵⁵ Hannula 1981, 171.

⁵⁶ Valtiopäivien asiakirjat 1932, N:o 12.

⁵⁷ Hallituksessa oli mukana myös kaksi Ruotsalaisen kansanpuolueen edustajaa ja yksi edistyspuolueen edustaja. Hallituksessa enemmistö ministereistä, ja Sunila itse, olivat maalaisliittolaisia. Valtionneuvoston verkkosivut, Hallituksen tiedot ja kokoonpano, Sunila II. <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti-/r/m1/19>. Luettu: 17.12.2022.

⁵⁸ Valtiopäivien asiakirjat 1932, N:o 12.

⁵⁹ Ainoa muutos, mitä lakiin tehtiin käsittelyn aikana, oli korkeimman oikeuden pyyntö muokata aseiden hallussapitoon liittyvän asetuksen sanamuotoa. Valtiopäivien asiakirjat, 1932, N:o 12.

⁶⁰ Valtiopäivien pöytäkirjat 22.4.1932, 582.

⁶¹ Valtiopäivien asiakirjat 1932, N:o 12.

⁶² Valtiopäivien asiakirjat 1932, N:o 12.

Taulukko 1. Karkeamistapausten lukumäärät vuosina 1925–1930 lakiesityksen mukaan.

Vuosi	Karkeamistapausten lukumäärä
1925	37
1926	31
1927	54
1928	52
1929	62
1930	76
Yhteensä	312

Lähde: Eduskunnan arkisto, Digitoidut valtiopäiväasiakirjat 1907-200, Valtiopäivien asiakirjat 1932, N:o 12.

Vankikarkureiden jäljittämistä varten perustettiin vuonna 1921 Helsingin kuritushuoneen alaisuuteen Vankeinhoidon etsivätoimisto, jonka tehtävänä oli jäljittää vankikarkureita koko Suomen laajuudelta.⁶³ Etsivätoimiston toimenkuvaan kuului vankien ja pidätettyjen karkureiden määrän kartoittaminen ja näiden lukujen raportointi eteenpäin oikeusministeriön vankilatarkastajalle.⁶⁴ Etsivätoimiston muodostamassa vuosien 1917–1931 karanneiksi ilmoitettujen vankien luettelossa nimetään yhteensä 255 karkuria, joista 47 henkilöä on merkitty punaisten sisällissodan aikana laittomasti vapauttamiksi vangeiksi. Vuoden 1932 lakiesityksen määritelmän mukaan rangaistavia karkureita luettelossa esiintyy siten 208 kappaletta.⁶⁵ Taulukossa 2 on eritelty karkureiden määrä vankeinhoidon etsivätoimiston luettelon mukaan vankikarkuruuden kriminalisointia edeltäneinä vuosina 1925–1931.

Taulukko 2. Karkureiden lukumäärä vuosina 1925–1931 etsivätoimiston luettelon mukaan.

Vuosi	Karkureiden lukumäärä
1925	4
1926	4
1927	9
1928	5
1929	36
1930	30
1931	31
Yhteensä	119

Lähde: Kansallisarkisto, Vankeinhoidon etsivätoimiston arkisto, Ba:1 Luettelo karanneiksi ilmoitetuista vangeista 1917–1931.

⁶³ Hj. Raunio, ”Vankeinhoidon Etsivä Toimisto”, *Vankeinhoito*, 12/1921, 13.

⁶⁴ Kansallisarkisto, Vankeinhoidon etsivätoimiston arkisto, A:2 Lähettyjen kirjeiden diaari ja konseptit 1924–1927.

⁶⁵ Kansallisarkisto, Vankeinhoidon etsivätoimiston arkisto, Ba:1 Luettelo karanneiksi ilmoitetuista vangeista 1917–1931.

Taulukosta voidaan huomata vankikarkureiden määrän selkeän kasvun 1920–30-lukujen vaihteessa. Karkaustapauksia kirjattiin luetteloon vuosien 1925–1931 välillä yhteensä 119 kappaletta. Tälle aikavälille sijoittuvat siten yli puolet luetteloon kirjatuista karkaustapauksista. Lakiesityksessä esitetyt luvut ovat moninkertaiset etsivätoimiston luetteloon verrattuna. Lakiesityksessä karkaustapauksia kokonaisuudessaan vuosien 1925 ja 1930 välillä ilmoitetaan yhteensä 312 kappaletta. Lakiesityksen luvut vastaavat Vankeinhoitolaitoksen vuosikertomuksissa vuosina 1925–1930 annettuja lukumääriä karkaustapauksista kunakin vuonna.⁶⁶ Onkin todennäköistä, että lakiesitykseen haettiin luvut etsivätoimiston oikeusministeriölle lähettämistä virallisista raporteista, jotka julkaistiin myös Vankeinhoitolaitoksen vuosikertomuksissa. Etsivätoimiston käytössä oleviin luetteloihin merkittiin mahdollisesti vain ne vangit, joita kohtaan suoritettiin useampia toimenpiteitä. Lukumäärien merkittävänä erona onkin, että etsivätoimiston kirjanpitoon kirjattiin yksittäiset karkurit, kun taas lakiesityksessä ilmoitetaan karkaustapausten määristä. On mahdollista, että lakiesityksen ja Vankeinhoitolaitoksen vuosikertomuksien lukuihin on kirjattu karkaamisen yritykset karkaustapauksina. Vankikarkuruuden kriminalisoineessa laissa kielletäänkin onnistuneen karkaamisen lisäksi myös yritys karata.⁶⁷

Vaikka vuoden 1932 lakiesityksessä ilmoitetut karkaustapausten lukumäärät ja Vankeinhoidon etsivätoimiston kirjaamat karkurien määrät eroavat huomattavasti toisistaan, on molemmissa taulukoissa nähtävissä selkeä karkurien määrän kasvu. Vankikarkuruuden kasvavaan määrään viitataan eduskunnan keskusteluissa kerran vuonna 1927, kun Kalle Kirra (ML)⁶⁸ mainitsee karkausten ”käyneen liian yleisiksi”.⁶⁹ Kasvaneeseen karkuruuden määrään vastattiin rangaistuksia koventamalla, mikä oli 1930-luvun alun rikosoikeudellisen lainsäädännön tyypillinen menettely. Lakiesityksestä tehdyn päätöksen yksimielisyys kertoo, että menettely nähtiin järkevänä yli puoluerajojen, vaikka lain säätänyt hallitus painottuu poliittiseen oikeistoon.

3. Vankeinhoidon haasteet 1920–30-luvuilla

Koko Suomen kattavan vankilaverkoston runko muodostui 1870–1880-luvulla rakennetuista lääninvankiloista, jotka perustettiin Helsinkiin, Turkuun, Viipuriin, Hämeenlinnaan, Ouluun,

⁶⁶ Vuonna 1925 karkaustapauksia ilmoitetaan 37 kappaletta, vuonna 1926 31 kappaletta, vuonna 1927 54 kappaletta, vuonna 1928 52 kappaletta, vuonna 1929 62 kappaletta ja vuonna 1930 76 kappaletta, kuten lakiesityksen perusteluissakin. Doria, Vankeinhoitolaitoksen vuosikertomus 1925, 26; Doria, Vankeinhoitolaitoksen vuosikertomus 1926, 26; Doria, Vankeinhoitolaitoksen vuosikertomus 1927, 16; Doria, Vankeinhoitolaitoksen vuosikertomus 1928, 16; Doria, Vankeinhoitolaitoksen vuosikertomus 1929, 16; Doria, Vankeinhoitolaitoksen vuosikertomus 1930, 18.

⁶⁷ Laki alkaa ”*Jos vanki karkaa tai yrittää karata –*”. Valtioapäivien asiakirjat, 1932, N:o 12.

⁶⁸ Eduskunnan verkkosivut, kansanedustajat, ”Kalle Kirra”, <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910736.aspx>. Luettu: 12.12.2022.

⁶⁹ Lähteeksi tiedolleen Kirra nimeää sanomalehtien uutisoinnin. Valtioapäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1036.

Vaasaan, Kuopioon ja Mikkeliin, sekä keskusvankiloista, jotka perustettiin Helsinkiin ja Turkuun.⁷⁰ Valtiorikosvankeja varten Suomeen perustettiin sisällissodan jälkeen pakkotyölaitoksia, jotka muodostuivat sisällissodan vankileirien pohjalle. Suurin osa pakkotyölaitoksista lakkautettiin jo 1920-luvun alussa.⁷¹ 1900-luvun alussa vankien käyttö ulkotöissä vankiloiden muurien ulkopuolella sallittiin. Vankien ulkotöitä varten perustettiin vankisiirtoloita ja varavankiloita, joissa vangit tyypillisesti asuivat suurissa yhteishuoneissa – entisissä kasarmirakennuksissa tai tilapäisissä parakeissa. Vankityömailla vankien työt koostuivat pääasiassa suon raivaamisesta viljelysmaaksi muiden maanviljelijöiden ohessa. Varavankiloita ja vankisiirtoloita kutsuttiin avovankiloiksi, sillä näillä laitoksilla ei ollut muureja ympärillään toisin kuin keskus- ja lääninvankiloilla.⁷²

Suomen 1920-luvun vankeinhoidossa merkittävä haaste oli vankien korkea lukumäärä ja tarvittavien vankitilojen puute.⁷³ Sisällissodan jälkeen perustetuilla vankileireillä tuomiotaan istuvat punavangit siirtyivät vankeinhoitohallituksen vastuulle vuoden 1918 syksyllä.⁷⁴ Punavankien armahdukset armahduspäätösten ja armahdulakien muodossa vuosina 1918–1927 laskivat valtiorikosvankien määrää vankiloissa.⁷⁵ Vankiluku jäi silti korkeaksi 1920-luvun ankaran lainsäädännön ja taloudellisen lamakauden seurauksena. Alkoholien myynnin, tuotannon ja käytön vastainen lainsäädäntö⁷⁶ lisäsi erityisesti sakkovankien määrää. Siinä missä sakkovankien oli ollut ennen kielto lakia vain muutamia satoja, tuomittujen määrä kasvoi 1920-luvun aikana yli kahteen tuhanteen.⁷⁷ 1920-luvun lopulla koettu talouslama heijastui vankiloihin erityisesti omaisuusrikollisuudesta tuomittujen määrän kasvuna.⁷⁸ Sakkovankien määrä vankiloissa laski vasta vuoden 1931 loppupuolella, kun juopumuksesta seuraavia rangaistuksia lievennettiin.⁷⁹

Ratkaisuksi ahtaisiin vankiloihin, puuttuviin vankien sijoituspaikkoihin ja korkeaan vankien lukumäärään kehiteltiin etenkin vankien työtoiminnan lisäämistä.⁸⁰ Lisäksi vankien korkeaan lukumäärään reagoitiin lainsäädännöllä.⁸¹ Vankeinhoitolaitoksen määrärahoja lisättiin eduskunnan

⁷⁰ Nuorteva 1989, 12–13; Pajujoja 1993, 12–13; Keskusvankilat asuttivat pääasiassa pitkiä tuomioita istuvia vankeja. Laitinen 1981, 199.

⁷¹ Nuorteva 1989, 17–18.

⁷² Matinpuro 1981, 11–12.

⁷³ Matinpuro 1981, 18.

⁷⁴ Hannula 1981, 101, 104.

⁷⁵ Aho 1981, 237–238; Hannula 1981, 108.

⁷⁶ Laki tunnetaan *kieltolakina*. Kielto lakia säädettiin vuonna 1919. Aho 1981, 234.

⁷⁷ Sakkovankien määrää kasvatti erityisesti vuonna 1922 säädetyt juopumussakkojen korotukset. Aho 1981, 234–235.

⁷⁸ Aho 1981, 234–235; Matinpuro 1981, 23.

⁷⁹ Aho 1981, 235.

⁸⁰ Matinpuro 1981, 18.

⁸¹ Rangaistusten täyteen panossa otettiin käyttöön kovennetut vankeusrangaistukset eli vesileipävankeus, jossa vangin oli mahdollista vapautua istuttuaan viidesosan tuomiostaan. Tämän lisäksi juopumuksesta saatavia rangaistuksia lievennettiin. Aho 1981, 235.

päätöksellä 1920-luvun lopulla, jotta uusia vankipaikkoja oli mahdollista perustaa.⁸² Uusien määrärahojen myöntäminen nosti eduskunnassa esiin väittelyitä siitä, millaisia uusia tiloja vangeille tulisi rakennuttaa ja millaista työtä vangeilla olisi kannattavinta teettää. Vankeinhoitolaitoksen johto suhtautui varauksellisesti vankien käyttöön ulkotyömailla.⁸³ Avoimemmat vankilat nähtiin vankilan sisäisen turvallisuuden ja järjestyksen kannalta hankalina. Vankien oleskelu yhteishuoneissa yksittäisten sellien sijaan aiheutti levottomuutta ja kurinpidollisia haasteita.⁸⁴ Vankien käyttäminen uudisraivauksessa ja ulkotyömailla nähtiin lopulta vankien korkean lukumäärän aiheuttamana pakollisena toimenpiteenä, joka olisi myös kansantaloudellisesti edullisin ja kannattavin vaihtoehto.⁸⁵ Avovankilajärjestelmää laajennettiinkin 1920-30-luvun vaihteessa.⁸⁶

3.1 Vankikarkuruus ulkotyömailta ja vankeinhoidon resurssit

Eduskunnan keskusteluissa riski vankien karkaamisesta nousee esiin pääasiassa osana uusiin rakennushankkeisiin liittyvää päätöksentekoa. Suurin osa vankikarkuruuden maininnoista valtiopäivien pöytäkirjoissa sijoittuvat keskusteluihin tulo- ja menoarvioista tulevalle vuodelle.⁸⁷ Vankikarkuruus vankeinhoidollisena kysymyksenä liittyykin selkeästi vankeinhoidon resursseihin. Ensimmäinen tämän tapainen maininta esiintyy vuoden 1928 tulo- ja menoarvion käsittelyn yhteydessä vuonna 1927, kun kansanedustaja Uno Hannula (ML)⁸⁸ kommentoi uusien vankitilojen rakentamisesta käytävää keskustelua. Hannula kannattaa puheenvuorossaan vankien käyttöä suonraivaustöissä ja muissa maataloustöissä korostaen erityisesti lyhytaikaisten sakkovankien ja kieltolakirikollisten olevan otollisia ryhmiä ulkotöihin. Hannulan mukaan näiden vankiryhmien vartiointi on helpompaa, sillä lyhyitä tuomioita istuvien tai sakkovankien ei ole järkevää karata.⁸⁹ Hannula viittaa argumentissaan vangin karkaamisesta saataviin kurinpidollisiin rangaistuksiin vankiloissa. Vuodesta 1921 eteenpäin rangaistuksena käytettiin vangin tuomion pidentämistä.⁹⁰

Vankikarkuruudesta mainitaankin useamman kerran pohdittaessa, minkälaisen vangin voi asettaa töihin ulkotyömaalle. Vuoden 1929 valtiopäivillä seuraavan vuoden tulo- ja menoarviota

⁸² Laitinen 1981, 199.

⁸³ Hannula 1981, 204.

⁸⁴ Matinpuro 1981, 18, 23–24.

⁸⁵ Matinpuro 1981, 27–29.

⁸⁶ Vankiloiden verkostoa täydennettiin aloittamalla Konnunsuon ja Sukevan vankiloiden, Riihimäen varavankilan ja uuden Helsingin lääninvankilan rakennustyöt. Laitinen 1981, 199.

⁸⁷ Valtiopäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1034–1044; 13.12.1928, 1898; 2.12.1929, 1163. Lisäksi keskustelu vankeinhoidon määrärahoista, Valtiopäivien pöytäkirjat 7.3.1930, 417–418.

⁸⁸ Eduskunta, kansanedustajat. ”Uno Hannula”. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910422.aspx>. Luettu: 13.12.2022.

⁸⁹ Valtiopäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1035.

⁹⁰ Hannula 1981, 117.

käsiteltäessä oikeusministeri Elieser Kaila (ML)⁹¹ mainitsee samankaltaisen näkemyksen ulkotöissä käytettävistä vangeista. Kailan mukaan avovankiloita tulisi asuttaa vain sellaisilla vangeilla, joilla on tuomiostaan korkeintaan kolme vuotta istuttavanaan.⁹² Vankien soveltuvuutta ulkotyömaille pohti puheenvuorossaan myös oikeusministeri Torsten Malinen (EP)⁹³ vuonna 1928, kun keskustelun aiheena oli uuden keskusvankilan perustaminen. Hallituksen tekemä ehdotus uudesta keskusvankilasta sai eduskunnalta kielteisen vastaanoton. Kansanedustajat suosivat puheenvuoroissaan suotyömaiden perustamista ja vankien käyttämistä uudisraivauksessa.⁹⁴ Vastalauseena eduskunnalle oikeusministeri Malinen korostaa, että vankitiloja ei ole tarpeeksi tarjolla pitkiä tuomiota istuville vangeille ja elinkautisvangeille, joiden käyttö ulkotöissä on mahdollista vasta tuomion loppupuolella. Koska tämän vankien ryhmän karkaamisriski ulkotyömailla on Malisen mukaan suurempi kuin muiden, vankitilojen puutteen tuottamia ongelmia ei voida ratkaista pelkästään avolaitoksia perustamalla.⁹⁵

Vankiloihin liittyvässä keskustelussa 1920-luvun lopussa käsiteltiin vankityön lisäksi vankiloissa vallitsevia olosuhteita. Vankiloiden olosuhteita puivat erityisesti vasemmiston edustajat, jotka nostivat esiin huolia valtiorikosvankien oikeuksista ja kohtelusta.⁹⁶ Porvariston edustajien taholta kuultiin 1920-luvun mittaan muutamia väitteitä vankien turhankin hyvästä kohtelusta ja hemmottelusta.⁹⁷ Vuoden 1927 tulo- ja menoarvion yhteydessä edustaja Matti Pitkänen (ML)⁹⁸ väitti, että vangit vankiloissa jopa lihovat vankilan yltäkylläisen ruokatarjoilun vuoksi.⁹⁹ Näihin väitteisiin kommunistisen Työväen ja pienviljelijäin puolueen (TPP)¹⁰⁰ kansanedustaja Jalmari Virta¹⁰¹ vastaa viittaamalla porvariston aiemmin esittämiin pyyntöihin vartijoiden lisäämisestä vankiloissa, sillä ”vangit pyrkivät karkaamaan”. Virta tuo esiin, ettei vangeilla olisi tarvetta karata vankilasta, eikä heitä siten tarvitsisi vartioida, jos olot vankiloissa ovat niin hyvät kuin nämä edustajat väittävät.¹⁰² Kansanedustaja Virta osoittaa porvaristoa kritisoivalla kommentillaan vankikarkuruuden nousseen

91 Elieser Kaila kansallisbiografiassa Sundström 2001. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/2008>. Luettu: 5.12.2022.

92 Vankien tuli olla myös hyväkäyttöisiä ja luotettavia. Valtiopäivien pöytäkirjat 2.12.1929, 1163.

93 Torsten Malinen kansallisbiografiassa Uola 2005. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/913>. Luettu: 5.12.2022.

94 Laitinen 1981, 199.

95 Valtiopäivien pöytäkirjat 13.12.1928, 1898.

96 Matinpuro 1981, 15.

97 Laitinen 1981, 198.

98 Eduskunta, kansanedustajat. ”Matti Pitkänen”. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911264.aspx>.

99 Valtiopäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1036–1037.

100 Kun SSTP kiellettiin vuonna 1923, puolue hajaantui erilaisiksi vaaliyhdistyksiksi, jotka toimivat Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestön kautta. Saarela 2018, 284.

101 Eduskunnan verkkosivut, kansanedustajat, ”Jalmari Virta”.

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911751.aspx>. Luettu: 13.12.2022.

102 Valtiopäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1044.

esiin huolenaiheena porvarillisten tahojen puheenvuoroissa: vankiloissa tulisi lisätä vartiointiin käytettyjä resursseja, jotta vankien karkaaminen saataisiin kuriin.

Vankikarkuruus nousee esiin vankeinhoidon järjestämistä ja resursseja käsittelevissä keskusteluissa pääasiassa osana avolaitosten perustamiseen liittyviä haasteita. Karkaaminen näyttäytyy ensisijaisesti eri tyypisiin vankiryhmiin ja työtoiminnan järjestämiseen liittyvänä kysymyksenä. Toisaalta oikeusministeri Kaila mainitsee ohimennen vuoden 1932 valtiopäivillä vankien karkaamisen olevan tyypillisesti uhka käräjille kuljettamisen yhteydessä ja vankia tutkiessa.¹⁰³ Suurimmassa osassa mainintoja vankikarkuruus liitetään kuitenkin vankityömaihin. Ratkaistavana ongelmana on, minkälaista työtä tietyllä vangilla voidaan tuottaa. Vankeinhoidosta käydyissä keskusteluissa 1920–30-luvuilla nousi yleisesti esiin tavoitteita järjestää vankeinhoito mahdollisimman vähäisillä menoilla ja vankiloiden resurssien kasvattamista vankityön kautta.¹⁰⁴ Tätä korostaa muun muassa oikeusministeri Kaila vuoden 1929 valtiopäivien puheenvuorossaan.¹⁰⁵ Maatalous- ja suonraivaustöiden lisääminen muodostui pääasialliseksi keinoksi vankityön tehostamisessa.¹⁰⁶ Vankikarkuruuden ongelman ratkaisussa piili siten taloudellinen mahdollisuus: Jos on mahdollista löytää paikka kasvaneelle sakko- ja kieltolakivankien joukolle yhteiskunnalle hyödyllisessä työssä, vankiloiden on mahdollista maksaa kuluttamansa varat takaisin ja vankien suurta joukkoa on mahdollista ylläpitää. Vankien työtoiminnan tehostamista tavoiteltaessa vankikarkuruus esiintyy hallittavana riskinä, joka tulee huomioida uusia laitoksia rakentaessa.

3.2 Vankeinhoidon resurssit kriminalisoinnin perusteluissa

Vuonna 1932 vankikarkuruuden kriminalisoinnissa lakiesityksessä eduskunnan keskusteluissa esiin nostetut huolet vankien karkaamisesta vankityömailta mainitaan uudelleen. Vankikarkuruuden kasvaneelle määrälle annetaan lakiesityksessä suoraan syyksi ”ns. avovankiloiden” lisääntynyt käyttö, joka on tehnyt karkaamisesta vangille helpompaa. Yhtenä syynä karkaamisen helppouteen nimetään taloudellisista vaikeuksista johtuva riittävän vartioinnin puute avolaitoksissa.¹⁰⁷ Kansanedustaja Virran mainitsemat porvariston edustajien huolet vartijoiden puutteesta vankiloissa nimetään siten suoraan syynä vankikarkuruuden määrän kasvulle ja kriminalisoinnin tarpeelle. Lakitekstissä mainitaan myös erikseen vankien karkaaminen kuljetuksista.¹⁰⁸ Kuten eduskunnan

¹⁰³ Kirran mukaan kuljetusten riskit tiedetään ”kokemuksen mukaan”. Valtiopäivien pöytäkirjat 22.4.1932, 584.

¹⁰⁴ Keskusteluissa esitettiin jopa tavoitteita vankeinhoidon omavaraisuudesta. Laitinen 1981, 197.

¹⁰⁵ Valtiopäivien pöytäkirjat 2.12.1929, 1162–1165.

¹⁰⁶ Yhtenä syynä maatalouden painottamiselle oli, että yksityiset ammatinharjoittajat vastustivat vankien työvoiman epäreilua kilpailuetua teollisuudessa. Pajuoja 1993, 55–57.

¹⁰⁷ Valtiopäivien asiakirjat 1932, N:o 12.

¹⁰⁸ Vangin karkaaminen on mahdollista sen tahon hallusta, ”- joka häntä vartioitsee, saattaa tahi kuljettaa –”. Valtiopäivien asiakirjat 1932, N:o 12.

keskusteluissa, lakiesityksessä nostetaan esiin lyhyitä tuomioita istuvat vangit ja sakkovangit. Lakiesityksessä kriminalisoinnin toivotaan erityisesti tehoavan näihin vankiryhmiin.¹⁰⁹ Toisaalta laissa viitataan myös ”julkisoikeudelliseen hätävarjelukseen”, johon vangin karkaaminen vankilasta oikeuttaa.¹¹⁰ Eduskunnan keskusteluissa hätävarjelusoikeutta ei mainita vankien karkaamisen yhteydessä.

Vangin karkaamisen lisäksi samassa lakiesityksessä kriminalisoitiin vangin asean hankkiminen ja hallussapito sekä tarkennettiin vankikapinoihin liittyvän lain sanamuotoa. Vangin mainitaan hankkivan aseensa usein ”valmistellessaan karkaamista”.¹¹¹ Lakiesityksen voikin katsoa tähänneen laajemmin vankiloiden kurinpidollisista rikkeistä saatavien rangaistusten koventamiseen ja kurin tiukentamiseen vankiloissa. Kaila liittääkin puheenvuorossaan vankikarkuruuden osaksi ”yleistä vankilaturvallisuutta”, joka on erityisen altis horjumaan avoimemmissa vankilaitoksissa.¹¹² Avolaitosten yhteissellit toivat mahdollisesti mukanaan huolta kurin ylläpitämisestä laitoksissa varsinkin vartioinnin ollessa puutteellista. Kurinalaisuus oli sisällissodan valkoisten korostama ihanne.¹¹³ Lain säätänyt porvarillisista puolueista koostuva hallitus pyrki mahdollisesti vastaamaan lailla vankilajärjestelmän muuttuvaan rakenteeseen oman näkökulmansa kautta: pyrkimällä kurin tiukentamiseen vankiloissa ja rangaistusten koventamiseen.

4. Epäluotettavat kansalaiset: Valtiorikosvankien haaste

Valkoisen Suomen maailmankuvassa Suomen väestö jakautui epäluotettaviin ja luotettaviin kansalaisiin.¹¹⁴ Tämä käsitys muodostui välittömästi sisällissodan jälkeen sodan jälkeisessä selvitystyössä, kun suojeluskunnat keräsivät tietoa paikallisyhteisöissä valtiorikosoikeudenkäyntejä varten. Samalla väestö jakautui kahteen ryhmään, joista toiseen kohdistettiin valvontaa ja toiseen luotettiin.¹¹⁵ Kotimaisia ”valtiollisesti epäluotettavia” henkilöitä valvottiin etenkin paikallisten suojeluskuntien toimesta.¹¹⁶ Järjestäytyneen poliittisen valvonnan pääasiallisena kohteena oli myös työväenliike kokonaisuudessaan.¹¹⁷ Valtiollisena poliisina toimiva Etsivä keskuspoliisi toteutti valtiollisten uhkien valvontaa yhteistyössä suojeluskuntien kanssa.¹¹⁸ Käsitys sisäisestä vihollisesta

¹⁰⁹ Valtiopäivien asiakirjat 1932, N:o 12.

¹¹⁰ Valtiopäivien asiakirjat 1932, N:o 12.

¹¹¹ Valtiopäivien asiakirjat 1932, N:o 12.

¹¹² Valtiopäivien pöytäkirjat 2.12.1929, 1163.

¹¹³ Siironen 2012, 77–78.

¹¹⁴ Siltala 1985, 33.

¹¹⁵ Tikka 2008, 174–176.

¹¹⁶ Suojeluskuntiin perustettiin tiedusteluosastoja vuonna 1919. Tikka 2020, 26–29.

¹¹⁷ Valvonnan kohteiksi otettiin ajoittain myös Maalaisliiton ja edistysmielisten järjestöjä. Tikka 2020, 30.

¹¹⁸ Lackman 1994, 21–22.

ei hälvennyt valkoisten käyttämästä retoriikasta ennen toista maailmansotaa, vaikka 1920-luvun edetessä keskityttiin yhä enemmän ulkoisiin uhkiin, etenkin venäläisiin ja bolševikkeihin.¹¹⁹

Sisällissodan jälkeen kiistanalaiseksi poliittiseksi kysymykseksi muodostuivat vankileireille suljetut punaiset. Sisällissodan päättyessä vankileireillä istui noin 74 000 punavankia.¹²⁰ Punavankien oikeudenkäyntejä varten perustettiin vuoden 1918 toukokuussa valtiorikosoikeudet ja valtiorikosylioikeus, joissa vangit pyrittiin käsittelemään.¹²¹ SDP:n aktiivinen kampanjointi punavankien vapauttamisen ja kansalaisylioikeuksien palauttamisen puolesta johti punavankien joukkoarmahduksiin.¹²² Valtiorikosvankeja armahdettiin kokonaisuudessaan kuusi kertaa vuosien 1918–1927 välillä.¹²³ Ensimmäiset armahdukset toteutettiin valtionhoitajien P.E. Svinhufvudin ja C. G. E. Mannerheimin toimesta vuosina 1918–1919.¹²⁴ Valtiorikosvankeja armahdettiin vielä vuonna 1927 sosiaalidemokraattien vähemmistöhallituksen laatimalla armahduslailla. Joukkoarmahdusten aika oli vuoden 1927 armahduslain jälkeen ohi, kun poliittisen ilmapiirin kääntyi voimakkaasti oikealle 1920-luvun lopulla.¹²⁵ Valkoisen Suomen näkökulmasta punavankien armahtaminen näyttäytyi sisällissodassa tehtyjen saavutusten haaskauksena.¹²⁶ Vaatiessaan valtiorikosvankien armahtamista työväenliike pyrki ylläpitämään valkoisten sisällissodassa harjoittaman terrorin muistoa osana julkista keskustelua ja kyseenalaistamaan valkoisten tulkinnan sisällissodasta ”vapausotana”.¹²⁷ Työväenliike järjestäytyi myös puoluepolitiikan ulkopuolella valtiorikosvankien tukemisen ympärille. Paikallisten vankien avustusjärjestöjen kautta tuettiin muun muassa toimitettiin vankiloihin ruokapaketteja.¹²⁸

Tammisaaren pakkotyölaitoksen valtiorikosvangit ottivat itse kantaa poliittiseen keskusteluun vuonna 1929 järjestämällään nälkälakolla. Suomen ammattijärjestö julisti solidaarisuuden osoituksena yleislakon Tammisaaren vankien tueksi, mutta lakko ei saanut osakseen toivottua osallistujamäärää. Lakkoilun taustalla vaikutti Neuvostoliitosta saapunut kehoitus luokkataistelun kiihdyttämisestä, mikä johti niin sanotun ”punaisen päivän” mielenosoitukseen 1.8.1929.¹²⁹ Porvaristossa tapahtumat tulkittiin kommunistien toiminnan kiihtymiseksi ja kommunistisen

¹¹⁹ Roselius 2018, 267.

¹²⁰ Saarela 2018, 286.

¹²¹ Hannula 1981, 104.

¹²² Saarela 2018, 286.

¹²³ Aho 1981, 237.

¹²⁴ Armahdusten seurauksena tuhansia vankeja vapautettiin, päästettiin ehdonalaiseen vankeuteen tai voimassa olevia tuomioita lievennettiin. Hannula 1981, 107–108; Saarela 2018, 286.

¹²⁵ Hannula 1981, 108.

¹²⁶ Siltala 1985, 36–37.

¹²⁷ Saarela 2018, 303.

¹²⁸ Myös vankien perheitä tuettiin. Saarela 2018, 288–289.

¹²⁹ Siltala 1985, 47–48.

agitaation voimistumiseksi.¹³⁰ Kommunistien osallistuminen kansalaisyhteiskuntaan näyttäytyi yleisesti porvariston näkökulmasta ”vapaussodan” saavutusten turmelemisena ja parlamentaarisen järjestelmän vaarantamisena. Porvariston näkökulmasta merkittävä epäkohta eduskunnan toiminnassa olivatkin kommunistiset peitepuolueet, jotka saivat edelleen äänensä kuuluviin.¹³¹

1920-luvun lähestyessä loppuaan poliittisen oikeiston turhautuminen parlamentarismiin ja kommunistien näkyvyyteen poliittisessa keskustelussa kulminoitui Lapuan liikkeeseen. Radikaali liike tukeutui väkivaltaan keinona toteuttaa tavoitettaan kommunistien sulkemisesta kansalaisyhteiskunnan ulkopuolelle.¹³² Väkivaltaa kohdistettiin liikkeen toimesta kaikkiin ”kommunisteina” pidettyihin, mikä tarkoitti lapualaisten näkökulmasta vasemmistolaisia yleisesti.¹³³ Liikkeen nousu on liitetty tiukasti sisällissodan tuottamiin poliittisiin jännitteisiin. Lapualaiset tavoittelivat valkoisen Suomen arvomaailman vakiinnuttamista valtioon ja yhteiskuntaan saattaen siten sisällissodan päätökseen. Pelko kommunistien mahdollisesta uudesta kapinasta, joka johtaisi Suomen itsenäisyyden menetykseen, oli yleisporvarillinen.¹³⁴ Radikaalin oikeiston liike saikin aluksi kannatusta myös porvarillisten keskustapuolueiden edustajista.¹³⁵ Kommunismi nähtiin lapualaisten järjestykselle asettaman uhan alkusyyinä. Kommunistien poliittisen toiminnan kieltäneet lait toteutettiin vuonna 1930¹³⁶, jotta yhteiskunnallinen kuohunta saataisiin rauhoittumaan.¹³⁷

4.1 Vankikarkuri oikeusministerin puheilla: Ojalan tapaus

Vuonna 1927 tulo- ja menoarvion käsittelyn yhteydessä kansanedustaja Kalle Kirra (ML) pyytää oikeusministeri Väinö Hakkilalta (SDP)¹³⁸ selvitystä erääseen sanomalehdissä uutisoituun tapaukseen. Vankilasta karannut valtiorikosvanki, Juho Oskari Ojala, on väittänyt poliisikuulustelussa käyneensä pakomatallaan oikeusministerin puheilla. Vanki on Kirran mukaan kertonut pyytäneensä oikeusministeriltä neuvoa armonanomuksensa suunnitteluun ja saaneensa oikeusministeriltä ohjeita pidätyksen välttelyyn.¹³⁹ Kirra lisää, että eduskunnan tulisi tarkkailla vankeinhoitolaitokselle varoja myöntäessään, minkälaisessa kunnossa laitoksen ”sisäinen järjestys” on.¹⁴⁰ Hakkila vastaa syytöksiin kieltäen jyrkästi epäilyt vankeinhoitolaitoksen sisäisestä

¹³⁰ Siltala 1985, 48–49; Uola 2006, 187, 189.

¹³¹ Siltala 1985, 41, 45.

¹³² Siironen 2012, 151–152.

¹³³ Roselius 2018, 270.

¹³⁴ Siltala 1985, 32–33.

¹³⁵ Siironen 2012, 151–152.

¹³⁶ Hannula 1981, 120–122.

¹³⁷ Siltala 1985, 109–110.

¹³⁸ Väinö Hakkila kansallisbiografiassa Kaarninen 2000. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/663>.

Luettu: 2.12.2022.

¹³⁹ Valtiopäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1034.

¹⁴⁰ Valtiopäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1034.

epäjärjestyksestä ja mainitsee Maalaisliiton pyynnöstä tehtävän selvityksen tapauksesta saapuvan aikanaan.¹⁴¹

Keskustelu oikeusministeri Hakkilan tapaamisesta karkuri Ojalan kanssa käynnistyi jo kuukausi aiemmin sanomalehdistössä. Ensimmäisiä tietoja vankikarkurin käynnistä oikeusministeri Hakkilan luona julkaistiin Oulun kokoomuslaisessa paikallislehdessä Kaiussa otsikolla ”Salliiko oikeusministeri kuritushuonekarkurin liikkua vapaalla jalalla?”. Uutisessa Ojalan kerrotaan karanteen Lappeenrannan varavankilasta vuonna 1920 ja pakoilleen virkavaltaa väärän nimen alla useita vuosia.¹⁴² Kaiussa julkaistut tiedot toistetaan samalla otsikolla myös kokoomuslaisessa Uusi Suomi -lehdessä muutama päivä myöhemmin.¹⁴³ Hakkila kommentoi tapausta edistyspuoluelaiselle Helsingin sanomille sanoen, ettei keskustelua Ojalan kanssa hänen tietääkseen ollut tapahtunut pitäen tapausta mahdottomana.¹⁴⁴ Maalaisliiton edustajien laatima kirjelmä, joka jätettiin eduskunnan kansliaan tapauksen selvittämiseksi, julkaistiin Helsingin sanomissa. Kirjelmässä viitataan Hakkilan sanomalehdille antamien lausuntojen olevan riittämättömiä. Hakkilan ”vaiteliaisuus” asiasta liitetään laajemmin koko sosiaalidemokraattiseen hallitukseen, jonka epäillään piilottelevan tapauksesta tehtyjen tutkimusten tuloksia.¹⁴⁵ Porvarillisen puolueiden lehdistössä asetetaan siten kyseenalaiseksi niin oikeusministerinä toimivan Hakkilan kuin koko sosiaalidemokraattisen hallituksen luotettavuus.

Eduskunnan keskustelussa tapauksesta Kirran puheenvuoroon yhtyy kansanedustaja Juho Niukkanen (ML)¹⁴⁶, joka tiedustelee oikeusministerin suhtautumista ”karkulaisiin”. Niukkanen mainitsee tapauksen herättäneen kysymyksiä siitä, millaisiin periaatteisiin Hakkila valtiorikosvankien armahdukset perustaa. Niukkanen pyytää selvennystä Hakkilan sanomalehdissä antamiin lausuntoihin, joissa armahdusten kerrotaan koskevan myös Suomessa oleskelevia karanteita vankeja.¹⁴⁷ Maalaisliiton edustajat kuvailevat Ojalaa vakavaksi rikolliseksi, jota Hakkila on mahdollisesti auttanut välttämään tekojensa oikeudenmukaiset seuraukset. Kirra muun muassa korostaa puheenvuoroissaan karkuri Ojalan pahamaineisuutta kuvaillessaan Ojalaa ”huomattavaksi rikolliseksi”, joka on tuomittu elinkautiseen vankeusrangaistukseen useista ryöstöistä ”kapinaan” osallistumisen lisäksi.¹⁴⁸ Ojalan tapaus nousee keskusteluissa esiin vuonna 1927, jolloin viimeinen valtiorikosvankien armahdulaki toteutettiin. Noin 1 175 henkilöä koskeva armahdus oli

¹⁴¹ Valtioapäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1034, 1040–1041.

¹⁴² ”Salliiko oikeusministeri kuritushuonekarkurin liikkua vapaalla jalalla?”, *Kaiku*, 12.10.1927, 1.

¹⁴³ ”Salliiko oikeusministeri kuritushuonekarkurin liikkua vapaalla jalalla?”, *Uusi Suomi*, 14.10.1927, 7.

¹⁴⁴ ”Karkuteillä ollut elinkautinen kuritushuonevanki vangittu”, *Helsingin sanomat*, 14.10.1927, 5.

¹⁴⁵ ”Eduskuntakysely vanki Ojalan asiasta”, *Helsingin sanomat*, 17.11.1927, 2.

¹⁴⁶ Eduskunnan verkkosivut, kansanedustajat. ”Juho Niukkanen”.

<https://www.eduskunta.fi/F1/kansanedustajat/Sivut/911143.aspx>. Luettu: 15.12.2022.

¹⁴⁷ Valtioapäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1036.

¹⁴⁸ Valtioapäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1034.

sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen ja oikeusministeri Hakkilan käsialaa.¹⁴⁹ Korostamalla karkuri Ojalan tuomion vakavuutta maalaisliiton edustajat asettavat kyseenalaiseksi, millaisia vankeja Hakkila katsoo olevan sopiva armahtaa, ja vihjaavat armahdusten vapauttavan vaarallisia rikollisia tuomioistaan.

Ojalan tapauksesta käyty keskustelu lehdistössä ja eduskunnassa näyttäytyy osittain myös kiistana valtiorikosvankien tuomioiden oikeudenmukaisuudesta. Kansanedustaja August Kuusisto (SPD)¹⁵⁰ liittyy keskusteluun kyseenalaistaakseen maalaisliiton edustajien esittämien syytösten pätevyuden. Kuusiston mukaan syytökset kaivelevat vain turhaan esiin menneisyyden asioita. Samalla Kuusisto mainitsee, ettei yksittäisestä karanneesta valtiorikosvangista huolehtiminen ole tarpeellista, kun valkoisten puolella ei ole tuomittu ketään sodan aikaisista vakavistakin rikoksista. Kuusisto huomauttaa, ettei Ojala ole välttämättä rikollinen laisinkaan, sillä häntä ei ole tuomittu ”laillisessa tuomioistuimessa” viitaten sisällissodan jälkeisiin valtiorikosoikeuksiin.¹⁵¹ Tämän tapainen retoriikka oli tyypillistä poliittisessa vasemmistossa. Niin SDP kuin SSTP:kin kyseenalaistivat armahduslakeja säättäessä valtiorikosvankien tuomioiden laillisuuden. Erityisesti kommunistit korostivat tuomioistuinten tekemien päätösten sattumanvaraisuutta.¹⁵² Siinä missä maalaisliiton edustajille karannut valtiorikosvanki Ojala näyttäytyy tuomiotaan välttelevänä vakavana rikollisena, sosiaalidemokraatti Kuusiston puheenvuorossa Ojala välttelee vain oikeudenmukaisuudessaan kyseenalaista tuomiota. Kuusisto kuvaileekin Hakkilaan kohdistuvia tiedusteluja ”ahdisteluksi”, jossa sisällissodan jälkeisten tuomioistuinten epäoikeudenmukaisuutta ei oteta huomioon.¹⁵³

Toisaalta vankikarkuruus näyttäytyy keskustelussa yhtä karannutta valtiorikosvankia suurempana haasteena. Kirra viittaa puheenvuorossaan kasvaneeseen vankien karkaustapausten määrään.¹⁵⁴ Kasvanut karkureiden määrä tekee Kirran mukaan Ojalan tapauksesta entistä vakavamman:

*”Jos nyt tämän lisäksi karkuteillä olevat rikolliset ovat tilaisuudessa keskustelemaan ja neuvottelemaan vankeinhoitolaitoksen ylimmän päällikön, oikeusministerin kanssa, niin silloin mielestäni tilanne on kehitymässä aivan arveluttavaan suuntaan.”*¹⁵⁵

¹⁴⁹ Laki palautti kansalaisoikeudet tuomionsa jo istuneille vangeille ja vapautti ehdonalaiseen vankeuteen tuomittuja tuomioistaan. Väinö Hakkila kansallisbiografiassa Kaarninen 2000.

<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/663>. Luettu 2.12.2022; Hannula 1981, 108.

¹⁵⁰ Eduskunnan verkkosivut, kansanedustajat. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910844.aspx>. Luettu: 15.12.2022.

¹⁵¹ Valtiopäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1040.

¹⁵² Saarela 2018, 287.

¹⁵³ Valtiopäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1040.

¹⁵⁴ Valtiopäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1036.

¹⁵⁵ Valtiopäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1036.

Kirra viittaakin lausunnossaan kasvavaan uhkaan, joka vankikarkuruus vankeinhoitolaitoksen luotettavuudelle asettaa. Lausunnossa vankeinhoidon johdon sekaantuminen neuvotteluihin tuomittujen rikollisten kanssa kertoo koko vankeinhoitolaitoksen asianmukaisen sisäisen järjestyksen järkkymisestä. Tämän seurauksena on vankeinhoitolaitoksen ”arveluttava” tulevaisuus. Kokonaisuudessaan Ojalan tapauksesta käydyssä eduskunnan keskustelussa karannut valtiorikosvanki kuvataan Maalaisliiton edustajien toimesta uhaksi yhteiskunnalliselle järjestykselle. Ojala näyttäytyy Kirran ja Niukkasen puheenvuoroissa hahmona, joka pyrkii yhteistyöhön valtion sosiaalidemokraattisen johdon kanssa omaa etuaan ajaakseen. Keskustelusta on luettavissa kaikuja valkoisen Suomen retoriikassa esiintyvistä käsityksestä entisistä punaisista epäilyttävänä kansanosana. Maalaisliiton edustajien epäilyksen kohteeksi asettuu myös Sosiaalidemokraattinen puolue, jonka pelätään osallistuvan kommunistiseen toimintaan tai suojelevan valtiorikosvankeja oikeudenmukaisiksi koetuilta rangaistuksilta.

Hakkila joutuu jälleen puolustuskannalle vuonna 1931 esittäessään juuri eroavalle P. E. Svinhufvudin hallitukselle välikysymyksen koko SDP:n edustajana. Edellisenä vuonna kyydityksen¹⁵⁶ kohteeksi joutunut Hakkila kysyy hallitukselta, miksi Lapuan liikkeen toiminta on saanut jatkoa. Hakkila vaatii liikkeen rikoksia selvitettäväksi ja johtohahmoja tuomittaviksi.¹⁵⁷ SDP kysyi sisällöltään samankaltaista kysymystä vuoden 1930 joulukuussa.¹⁵⁸ Hakkila korostaa lausunnossaan, että kysymys tullaan kysymään yhä uudelleen, kunnes laillinen järjestys on palautettu maahan ja lapualaisten tekemien laittomuuksien tuoma häpeä puhdistetaan. Hallitus kuitenkin kieltäytyi lausunnossaan vastaamasta SDP:n kysymykseen.¹⁵⁹ Hallituksen jäsenistä ainoastaan opetusministeri Paavo Virkkunen (KOK)¹⁶⁰ käyttää puheenvuoron ja muistuttaa Hakkilaa selvittämättömästä Ojalan tapauksesta. Virkkunen viittaa lausunnollaan, että Hakkila itse on kieltäytynyt hallituksessa istuessaan vastaamasta hänelle esitettyihin kysymyksiin, eikä siten ole oikeutettu syyttämään istuvaa hallitusta häpeällisestä menettelystä.¹⁶¹

Virkkusen lausuntoihin yhtyy kansanedustaja Taave Junnila (KOK)¹⁶². Junnila kyseenalaistaa lausunnossaan Hakkilan oikeuden asettua laillisuuden valvojan asemaan ottaen huomioon hänen

¹⁵⁶ Siltala 1985, 135.

¹⁵⁷ Valtiopäivien pöytäkirjat 19.3.1931, 241–242.

¹⁵⁸ Kysymys oli tällä kertaa sanoitettu tarkoituksella mahdollisimman kärjistetysti. Siltala 1985, 400.

¹⁵⁹ Hallitus vetosi pian tapahtuvaan hallituksen vaihdokseen. Valtiopäivien pöytäkirjat 19.3.1931, 241.

¹⁶⁰ Eduskunnan verkkosivut, kansanedustajat, ”Paavo Virkkunen”,

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911749.aspx>. Luettu: 16.12.2022.

¹⁶¹ Valtiopäivien pöytäkirjat 19.3.1931, 254, 256–257.

¹⁶² Eduskunnan verkkosivut, kansanedustajat. ”Taave Junnila”,

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910619.aspx>. Luettu: 16.12.2022.

menneisyytensä, jota Ojalan tapaus varjostaa.¹⁶³ Korostaakseen Hakkilan vastaamattomuuden vakavuutta Junnilla viittaa lähes sanasta sanaan Kirran vuonna 1927 esittämiin huoliin vankikarkuruuden määrän kasvusta ja vankeinhoidon ”arvelluttavasta” tulevaisuudesta.¹⁶⁴ Ojalan tapauksen viitataan asettavan kyseenalaiseksi Hakkilan suhtautuminen lakiin ja laillisuuteen. Puheenvuorossaan Junnilla muun muassa luonnehtii Hakkilan ”laillisuuden harrastuksen” olleen selvästi heikompaa vuonna 1927. Puheenvuoronsa päätteeksi Junnilla toteaa, että laillisuutta kannattava hallitus voisi selvittää, millainen suhde Hakkilalla on vankikarkuri Ojalaan. Junnilla pitää selvänä, että tapauksessa on jotain epäilyttävää – Onhan Hakkila vältellyt tapaukseen liittyviin kysymyksiin vastaamista näinkin pitkään.¹⁶⁵

Kokonaisuudessaan Ojalan tapaus näyttäytyy porvarillisten puolueiden edustajien hyödyntämänä retorisenä välineenä, jolla sosiaalidemokraattisen Hakkilan uskottavuus ja luotettavuus asetetaan epäilyksen alaiseksi. Juha Siltalan mukaan itsenäisen Suomen poliittisessa retoriikassa vedottiin yleisesti laillisuuteen, joka toimi valtion vallan oikeuttajana ja legitimitietin perustana. Sisällissodan jälkeen hävinneet punaiset tuomittiin ”laillisen hallituksen” vastustamisesta ja voittajien valkoisen armeijan teot oikeutettiin ”laillisen hallituksen” asevoimien tekoina.¹⁶⁶ SDP:n suhde lakiin muuttui Lapuan liikkeen nousun myötä. Sosiaalidemokraatit luopuivat rikollisuuden ja oikeuden suhteuttamisesta yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, ja sen sijaan vetosivat lapualaisia vastustavien porvarillisten puolueiden edustajien käsitykseen laillisuudesta ja järjestyksestä.¹⁶⁷ Vastauksissaan Maalaisliiton ja Kokoomuksen edustajien tekemiin syytöksiin Hakkila pyrkiikin korostamaan tekemäänsä työtä lain ja järjestyksen puolesta. Vuonna 1927 Hakkila mainitsee aiemman virkansa vankeinhoitohallituksen ylijohantajana ja kuvailee virkakautensa ajan olleen ”kenraalikoel” järjestyksenpidossa.¹⁶⁸ Hakkila nimitettiin vankeinhoitohallituksen ylijohantajaksi vuonna 1917 ja hän toimi vankeinhoitohallituksen johtajana sisällissodan aikana.¹⁶⁹ Viittaamalla aiempaan uraansa vankeinhoidossa Hakkila korostaa luotettavuuttaan ja asennoitumistaan järjestyksen ylläpitämisen puolelle.

Liittämällä Hakkilan karanneeseen valtiorikosvankiin, joka oli tuomittu vuonna 1918 tehdyistä rikoksista, oikeiston edustajien oli mahdollista vetää yhteys Hakkilan ja punaisten tekemien

¹⁶³ Valtiopäivien pöytäkirjat 19.3.1931, 254, 257–258.

¹⁶⁴ Valtiopäivien pöytäkirjat 19.3.1931, 257.

¹⁶⁵ Valtiopäivien pöytäkirjat 19.3.1931, 257–258.

¹⁶⁶ Siltala 1985, 436–437.

¹⁶⁷ Siltala 1985, 489–491.

¹⁶⁸ Valtiopäivien pöytäkirjat 30.11.1927, 1040.

¹⁶⁹ Hakkila joutui eroamaan virastaan sodan jälkeen, sillä vankeinhoitohallitus toimi punaisten hallitsemassa Helsingissä. Väinö Hakkila kansallisbiografiassa Kaarninen 2000.

<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/663>. Luettu 2.12.2022.

laittomuuksien välille. Vaatiessaan vuoden 1930 syksyllä hallitukselta laillisuutta sosiaalidemokraatit olivat tarkoituksenmukaisesti valinneet puhemiehikseen edustajia, joiden hiljentäminen vuoden 1918 tapahtumiin viittaamalla ei ollut mahdollista.¹⁷⁰ Vuoden 1931 Ojalan tapauksen käsittelyssä Kokoomuksen edustajat kyseenalaistavatkin lausunnoissaan nimenomaan Hakkilan oikeuden puhua tai arvostella hallitusta.¹⁷¹ Voikin olla, että Hakkila korosti työtään vankeinhoidossa sisällissodan aikana järjestyksenpidon parissa horjuttaakseen porvariston esittämän kritiikin pohjaa. Porvaristolle Ojala on merkki yhteiskunnan sisällä piilevästä vallankumouksellisesta uhasta, jonka yhteys sosiaalidemokraatteihin herättää epäilyksiä. Hakkila saattoi puhua vakuuttavasti laillisuuden puolesta, jos hänen on mahdollista etäännyttää itsensä punaisten laittomuuksista. Karannut valtiorikosvanki toimii siten keskusteluissa muistutuksena vuoden 1918 jättämistä ratkaisemattomista ristiriidoista.

4.2 Karkureiden etsinnät, suojeluskunnat ja ”ohrana”

Lujan hallitusvallan tavoittelun ohessa poliittinen oikeisto tavoitteli vuoden 1919 valtiomuodostuksen yhteydessä lujaa järjestysvaltaa. Käytännössä tämä tarkoitti pyrkimystä lisätä poliisiviranomaisten henkilöstömäärää sekä koulutusta ja suojeluskuntien aseman vakiinnuttamista.¹⁷² Suojeluskunnat julistettiin virallisesti Suomen armeijan osaksi vuonna 1918. Samana vuonna annetussa asetuksessa suojeluskunnille määritettiin valtuudet avustaa muita viranomaisia rikollisten etsimisessä ja vankien kuljetuksessa.¹⁷³

Suojeluskuntien tarjoama virka-apu karanneiden vankien etsinnöissä mainitaan eduskunnassa osana väittelyitä suojeluskuntien asemasta. Vuonna 1926 kansanedustaja Heikki Vehkaoja (ML)¹⁷⁴ käyttää suojeluskuntien tarjoamaa virka-apua ”karkaustapauksissa” perusteluna vaatimukselleen suojeluskuntien aseman virallistamisesta. Vehkaoja katsoo suojeluskuntien aseman virallistamisen edellytykseksi rauhan ja järjestyksen vaalimiselle. Karkulaiset ja muut ”pahantekijät” esiintyvät Vehkaojan lausunnossa osana Suomen itsenäisyyttä ja yhteiskunnan järjestystä uhkaavia voimia, joita suojeluskunnat torjuvat.¹⁷⁵ Vuonna 1932 käydyssä keskustelussa suojeluskuntien muuttamisesta armeijan reserviksi suojeluskuntien virka-apu mainitaan samankaltaisessa yhteydessä.

¹⁷⁰ Siltala 1985, 399.

¹⁷¹ Virkkunen korostaa, ettei Hakkilalla ole oikeutta arvostella hallituksen menettelyä jättää vastaamatta, kun on itse jättänyt vastaamatta vakavampiin syytöksiin. Junnilan mukaan Hakkilalla ei ole oikeutta kommentoida laillisuuskysymyksiä menneisyytensä takia. Valtiopäivien pöytäkirjat 19.3.1931, 256–258.

¹⁷² Myös muita hallinnollisia uudistuksia toteutettiin, kuten rikosrekisterin perustaminen. Hietaniemi 1992, 56.

¹⁷³ Tikka 2018, 31–32.

¹⁷⁴ Eduskunnan verkkosivut, kansanedustajat, ”Heikki Vehkaoja”,

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911709.aspx>. Luettu: 16.12.2022.

¹⁷⁵ Valtiopäivien pöytäkirjat, 18.3.1926, 2737–2738.

Kansanedustaja Martti Pihkala (KOK)¹⁷⁶ mainitsee ”rikollisten, karkulaisten ja kadonneiden” etsinnät osana suojeluskuntien tarjoamaa virka-apua perustellessaan, miksi suojeluskuntien asema muita järjestysviranomaisia tukevana järjestönä tulisi tunnustaa.¹⁷⁷ Vehkaojan ja Pihkalan puheenvuoroissa suojeluskuntien tarjoama virka-apu näyttöytyy järjestyksen ylläpidon kannalta tärkeänä. Järjestystä horjuttaviin ja Suomen valtiota uhkaaviin tekijöihin lukeutuvat karkurit, muiden ”rikollisten” ja ”pahantekijöiden” joukossa, joihin viranomaisten järjestyksenpitoon liittyvät toimet kohdistuvat.

Vuonna 1926 sosiaalidemokraattisessa lehdissä käytiin keskustelua Etsivän keskuspoliisin lakkauttamisesta ja sen tehtävien siirtämisestä Helsingin poliisilaitoksen vastuualueelle. Keskustelu ylsi eduskuntaan, jossa keskusteltiin Etsivän keskuspoliisin toiminnan supistamisesta.¹⁷⁸ Käsiteltäessä tulo- ja menoarviota vuodelle 1928 kansanedustaja William Tanner (TPP)¹⁷⁹ yhtyy aiemmin käytyyn keskusteluun EK:n lakkauttamisesta. Tanner käyttää EK:sta nimitystä ”ohrana” viitaten keisarillisen Venäjän valtiolliseen poliisiin. EK:n muodostamisen jälkeen valvonnan kohteeksi joutuneet kommunistit yleisesti kutsuivat laitosta tällä nimellä.¹⁸⁰ Tanner syyttää laitoksen virkamiehistöä useista provokaatioyrityksistä, joita EK on työväestöä ja työväenliikettä kohtaan tehnyt. Tanner kuvailee EK:n viranomaisten tekeytyneen Tammisaaren pakkotyölaitoksesta karanneiksi valtiorikosvangeiksi ja kierrelleen talosta toiseen kysellen kulkureittejä Venäjälle. Viranomaiset ovat pyrkineet teoillaan Tannerin mukaan keräämään todisteita karanneiden vankien ”suojelemisesta ja avustamisesta Venäjälle”, jotta asianomaisia olisi mahdollista syyttää valtiollisista rikoksista.¹⁸¹

Toisin kuin porvarillisten puolueiden edustajien puheenvuoroissa, karkulaisten etsinnät eivät näyttäydy Tannerin puheenvuorossa kunniallisena tehtävänä. Tanner syyttää valtiollista poliisia syytteiden tekemisestä ja perusteettomista tuomioista. Kuten sosiaalidemokraatti August Kuusisto Ojalan tapauksesta käydyssä keskustelussa vuonna 1927, Tanner mainitsee lausunnossaan syytösten ja vangitsemisen kohdistuvan epäoikeudenmukaisesti vain toiseen sisällissodan osapuolista.¹⁸² Niin Kuusiston kuin Tannerinkin lausunnoissa pyritään siten kyseenalaistamaan valkoisen Suomen narratiivi sisällissodan jälkiselvittelyistä. Puheenvuorossa karanneet valtiorikosvangit itsessään eivät näyttäydykään uhkaavina tai tuomittavina hahmoina, vaan huolenaiheeksi nousee valvovien

¹⁷⁶ Eduskunnan verkkosivut, kansanedustajat, ”Martti Pihkala”, <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911252.aspx>. Luettu: 16.12.2022.

¹⁷⁷ Valtiopäivien pöytäkirjat 16.1.1932, 2152.

¹⁷⁸ Hietaniemi 1992, 103–108.

¹⁷⁹ Eduskunnan verkkosivut, kansanedustajat, ”William Tanner”, <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911593.aspx>. Luettu: 16.12.2022.

¹⁸⁰ Valtiopäivien pöytäkirjat 13.9.1927, 142; Lackman, 1994, 11, 25.

¹⁸¹ Valtiopäivien pöytäkirjat 13.9.1927, 142.

¹⁸² Valtiopäivien pöytäkirjat 13.9.1927, 142.

viranomaisten mielivaltaisuus. On ymmärrettävää, ettei Tannerin puheenvuorossa suhtauduta kielteisesti valtiorikosvankien avustamiseen, toimihan Tanner itse vuonna 1927 valtiorikosvankien huoltoyhdistyksessä.¹⁸³

4.3 Vankikarkuruus yhteiskunnallisena uhkana kriminalisoinnin perusteluissa

Siinä missä vankeinhoidon resursseihin liittyviin haasteisiin viitataan lakiesityksen perusteluissa laajasti, vankikarkuruuden asettama uhka yhteiskunnalliselle järjestykselle mainitaan vain ohimennen. Lain tarpeellisuutta perustellaan vankien karkaamisen ja karkaamisyritysten aiheuttamalla häiriöllä vankeinhoidossa ja laajemmin yhteiskunnassa, jonka takia rike on julistettu rikokseksi useammassa Euroopan valtiossa.¹⁸⁴ Lakiesityksen mukaan karkaaminen aiheuttaa ”häiriötä rangaistuslaitoksen sisäisessä järjestyksessä”. Tekona vangin karkaaminen toimii ”uhmana valtiovaltaa vastaan”, ja johtaa valtion ”arvon” heikentymiseen.¹⁸⁵

Ojalan tapaukseen liittyvässä keskustelussa esiin noussut huoli vankeinhoitolaitoksen ”sisäisestä järjestyksestä” nousee lakiesityksessä hyvinkin suoraan esiin. Sisäisen järjestyksen maininta sekä maininnat ”uhmasta” ja valtion auktoriteetin kyseenalaistamisesta heijastavat valkoisen Suomen maailmankuvaan liittyvää sotilaallisen kurin ihannetta.¹⁸⁶ Lakiesityksessä onkin nähtävissä eduskunnan keskusteluissa korostunut lain, kurin ja järjestyksen kunnioittamista painottava retoriikka, jonka hyödyntäminen on erityisesti porvarillisten puolueiden edustajille tyypillistä. Vankikarkurit näyttäytyvät lakiesityksessä järjestyksen ja siten valtion uskottavuuden kyseenalaistajina, ja karkaamisesta saatavien rangaistusten koventaminen on osa näiden arvojen suojelemista.

5. Johtopäätökset

Vankien karkautustapausten määrä kasvoi vuosina 1925–1931, mikä kertoo ilmiön olleen Suomen vankeinhoidossa kasvava haaste 1920–30-lukujen vaihteessa. Tutkimukseni osoittaaakin vuonna 1932 laaditun lakiesityksen olleen reaktio vankeinhoidon valvovien viranomaisten tunnistamaan epäkohtaan, jonka laajentumista pyrittiin ennaltaehkäisemään rangaistuksia koventamalla. Vuoden 1932 lakiesityksessä vankikarkuruuden kasvun syyksi tunnistettiin vankeinhoidon puutteelliset

¹⁸³ Eduskunnan elämäkertatietojen mukaan Tanner toimi yhdistyksessä ”järjestäjänä”. Eduskunta, kansanedustajat. ”William Tanner”. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911593.aspx>. Luettu: 17.12.2022.

¹⁸⁴ Tällaisiksi valtioiksi listataan Espanja, Portugalí, Englanti, Sveitsi, Ranska, Italia, Romania ja Kreikka. Valtiopäivien asiakirjat 1932, N:o 12.

¹⁸⁵ Valtiopäivien asiakirjat 1932, N:o 12.

¹⁸⁶ Siironen 2018, 77–78.

resurssit ja avoimempien vankilaitosten käytön laajentaminen. Samalla vangin karkaaminen yhdistetään vankeinhoitolaitoksen ja laajemmin valtion auktoriteetin ja sisäisen järjestyksen uhmaamiseen.

Vankikarkuruudesta käyty keskustelu eduskunnassa kriminalisointia edeltäneinä vuosina noudattaa samantapaista kaavaa. Eduskunnan keskusteluissa karkaamisen oletetaan tapahtuvan nimenomaan vankityömailla tai vankien kuljetuksissa. Ilmiö liitetäänkin tiiviisti avolaitoksiin. Vangin karkaamisen riski esiintyy mittarina, jonka kautta määritetään erilaisten vankiryhmien soveltuvuutta ulkona tehtävään työhön. Porvarillisten puolueiden edustajat nostavat keskusteluissa vankien karkaamisen esiin kurinpidollisena haasteena, joka avolaitoksia rakentaessa tulee huomioida. Vankien karkaamisen ehkäiseminen merkitsi edustajille mahdollisuutta järjestää vankien työ tehokkaammin, ja siten ratkaista suuren vankien lukumäärän tuottamat taloudelliset rasitteet. Toisaalta porvarillisten puolueiden edustajien puheenvuoroissa karkaavat vangit esiintyvät yhteiskunnallista järjestystä uhkaavina hahmoina: Vankikarkurit ovat suojeluskuntien jäljityksen kohteena ja pyrkivät yhteistyöhön vankeinhoitolaitoksen johdon kanssa vapautuakseen tuomioistaan. Vankikarkurit eivät taipuneet sisällissodan voittajien korostamiin kurin ja järjestyksen ihanteisiin. Tutkimukseni mukaan vankikarkureista aiheutuva uhka oli erityisesti poliittisen kentän oikean laidan huolenaihe, ja lakiesityksen perusteluissa heijastuu 1920–30-lukujen vaihteessa korostunut oikeistolaisuus.

Karkaavat valtiorikosvangit näyttäytyvät eduskunnan keskusteluissa ilmiönä, johon viittaamalla edustajien on mahdollista liittää keskusteluun vuoden 1918 tapahtumat. Ojalan tapauksen käsittelyssä porvarillisten puolueiden edustajat pyrkivät liittämään sosiaalidemokraattisen oikeusministeri Väinö Hakkilan valtiollisesti epäluotettavaan henkilöön, entiseen punakaartilaiseen, Hakkilan uskottavuutta horjuttaakseen. Karannut valtiorikosvanki ei ole poliittisen vasemmiston edustajien puheenvuoroissa yhtä yksiselitteisesti laittomuutta tai yhteiskunnallista uhkaa edustava hahmo. Karkaavat valtiorikosvangit nostavat siten esiin edustajien väliset tulkintaerot vuoden 1918 tapahtumista. Porvarillisten puolueiden käsitykselle tyypillisesti poliittisen oikeiston edustajat katsovat karanteen valtiorikosvangin välttelevän ”vapaussodan” jälkeen oikeudenmukaisesti langetettua tuomiota. SDP ja kommunistinen TPP sen sijaan vaativat valkoisten viranomaisten tekemiä rikoksia tunnustetuiksi, ja kyseenalaistavat siten sisällissodan voittajien narratiivin sisällissodan jälkiselvittelyistä oikeudenmukaisena prosessina.

Tutkimukseni tulokset tukevat Toni Nykäsen tekemiä huomiota 1930-luvun alussa käydyistä keskustelusta vankikarkuruuden kriminalisointiin liittyen. Tutkimukseni syventää analyysia siitä,

millä tavoin vankikarkuruudesta keskusteltiin eduskunnassa yhdistämällä vankikarkuruuden maininnat 1920–30-lukujen vaihteessa käytyihin laajempiin poliittisiin väittelyihin. Tilastolliset luvut vankikarkuruuden määrästä osoittavat ilmiön poikkeuksellisen luonteen 1920–30-lukujen vaihteen kontekstissa. Tutkimukseni ulkopuolelle jää kuitenkin laajasti aineistoa, johon syventyminen voi mahdollistaa vankeinhoidon historian ja sisällissodan jälkeisen Suomen tutkimuskentän laajentamisen. Vankeinhoidon etsivätoimiston arkisto sisältää laajasti asiakirjoja, jotka ovat syntyneet vankikarkureiden jäljityksen yhteydessä. Toimistoon suuntaavan laajemman tarkastelun kautta on mahdollista kartoittaa karkaamisen määriä eri laitoksista 1920–30-luvuilla ja valvontaan osallistuvien viranomaisten toimintaa. Vankien karkaamisen tarkastelu tarjoaa omalaatuisen näkökulman, jonka kautta on mahdollista tuottaa uutta tietoa yhteiskunnan valtarakenteista, järjestyksenpitoon liittyvistä kysymyksistä sekä vankiloista osana yhteiskunnallista keskustelua. Aineistoja ja perusteita ilmiön laajemmalle tutkimukselle onkin reilusti saatavilla.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto, Helsinki

Oikeusministeriön vankeinhoidon etsivätoimiston arkisto

A:2 Lähetettyjen kirjeiden diaari ja konseptit 1924–1927

Ba:1 Luettelo karanneiksi ilmoitetuista vangeista 1917–1931

II PAINETUT LÄHTEET

Eduskunnan arkisto, Avoin data. Digitoidut asiakirjat. www.avoindata.eduskunta.fi/#/fi/digitoidut.

Valtiopäiväasiakirjat, Pöytäkirjat. 1927–1932

Valtiopäiväasiakirjat, Asiakirjat. 1932

Kansallisarkisto, Digitoidut aikakausilehdet.

”Taipaleelle lähtiessä”, Vankeinhoito: Suomen vankeinhoitotyöntekijän äänenkantaja, 1/1920, 1–2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/932532?page=1>. Toim. Paavo Mustala, Jalmari Vainio, J.K. Tuominen, J. Vuoristo. Luettu: 28.11.2022.

H.j. Raunio, ”Vankeinhoidon Etsivä toimisto”, Vankeinhoito: Suomen vankeinhoitotyöntekijän äänenkantaja, 12/1921. 13–14. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/932544?page=13>. Luettu: 28.11.2022.

Kansallisarkisto, Digitoidut sanomalehdet.

”Salliiko oikeusministeri kuritushuonekarkurin liikkua vapaalla jalalla?”, Kaiku, 12.10.1927, 1. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1540848?page=1>. Luettu: 11.12.2022.

”Salliiko oikeusministeri kuritushuonekarkurin liikkua vapaalla jalalla?”, *Uusi Suomi*, 14.10.1927, 7. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1705833?page=7>. Luettu: 11.12.2022.

”Karkuteillä ollut elinkautinen kuritushuonevanki vangittu”, *Helsingin sanomat*, 14.10.1927, 5. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1533114?page=5>. Luettu: 11.12.2022.

”Eduskuntakysely vanki Ojalan asiasta”, *Helsingin sanomat*, 17.11.1927, 2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1533251?page=4>. Luettu: 12.12.2022.

Tilastokeskus, Vankitilastot. Digitoitu. <https://www.doria.fi/handle/10024/152863>. Luettu: 15.11.2022.

Vankeinhoitolaitoksen kertomukset vuosilta 1925–1931

Finlex, Edita Publishing Oy.

Rikoslaki 12.19.1889/39. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>. Luettu: 10.12.2022.

III KIRJALLISUUS

Aho, Timo. ”Vankiluvun kehitykseen vuosina 1881–1978 vaikuttaneista tekijöistä”. Teoksessa Suominen, Elina (toim.), *Suomen vankeinhoidon historiaa: Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen osa 1*, Karisto, Helsinki, 1981. 231–267.

Hannula, Ilari. ”Vankeinhoitoon liittyvän lainsäädännön historiaa 1881–1975”. Teoksessa Suominen, Elina (toim.), *Suomen vankeinhoidon historiaa: Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen osa 1*, Karisto, Helsinki, 1981. 85–178.

Hietaniemi, Tuija. *Lain vartiossa: Poliisi Suomen politiikassa 1917–1948*. SHS, 1992.

Järvinen, Oona, ”Toimihenkilöstön virkarikkeet ja vankien aiheuttamat järjestyshäiriöt Tammisaaren pakkotyölaitoksessa vuosina 1918–1927”, Pro Gradu, Tampereen yliopisto, 2020.

Kaarninen, Pekka. Hakkila, Väinö (1882 – 1958). Kansallisbiografia-verkkajulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2000. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/663>. Luettu 2.12.2022.

Lackman, Matti. ”Etsivä keskuspoliisi 1919–1937”. Teoksessa Simola, Matti & Salovaara, Jukka (toim.), *Turvallisuuspoliisi 75 vuotta*, Poliisin oppikirjasarja 1/94. Valtion painatuskeskus Oy, Helsinki, 1994. 11–100.

Laitinen, Jouko. ”Vankeinhoidon voimavarojen kehitys 1860-luvulta nykypäivään”. Teoksessa Suominen, Elina (toim.), *Suomen vankeinhoidon historiaa osa 1: Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen*, Karisto, Helsinki, 1981. 179–230.

Lindholm, Sture. *Vankileirihevetti Dragsvik: Tammisaaren joukkokuolema 1918*. Suom. Anu Koivunen, Atena, 2017.

Lång, Karl Johan, ”Vankeinhoitolaitosta johtaa oikeusministeriö”: Katsaus vankeinhoidon keskushallinnon muotoutumiseen’. Teoksessa Suominen, Elina (toim.), *Suomen vankeinhoidon historiaa: Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen osa 1*. Karisto: Helsinki, 1981. 9–36.

Nuorteva, Jussi. ”Suomen vankeinhoitolaitos 1881-1988”. *Suomen vankeinhoidon historiaa osa 2: Suomen vankeinhoidon matrikkeli 1881-1988*. Valtion painatuskeskus, 1989. 11–33.

Nykänen, Toni. ”Vangin karkaaminen: Kriminalisoinnin tausta, perusteet ja soveltamisala”. Pro Gradu, Itä-Suomen yliopisto, 2012.

Pajuoja, Jussi. *Vankilarakentaminen*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 6/1993. Painatuskeskus, 1993.

Roselius, Aapo. ”Valkoinen rintama: Vapaussodan muiston vaalijat”. Teoksessa Tepora, Tuomas, Roselius, Aapo & Pitkänen, Kati (toim.), *Rikki revitty maa: Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. Gaudeamus, 2018. 257–280.

Saarela, Tauno. ”Muistella vai ei: Suomen työväenliike ja sisällissodan muisto sotien välisenä aikana”. Teoksessa Tepora, Tuomas; Roselius, Aapo & Pitkänen, Kati (toim.), *Rikki revitty maa: Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. Gaudeamus, 2018. 281–303.

Siltala, Juha. *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*. Otava, Keuruu, 1985.

Sundström, Mia. Elieser Kaila (1885 – 1938). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/2008>. Luettu: 5.12.2022.

Tikka, Marko. ”Tarkkailtu Suomi”, Teoksessa Enbom, Leena; Pesonen, Pete & Suodenjoki, Sami (toim.), *Valvottu ja kuritettu työläinen*, Väki voimakas 33, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Hansaprint, Turenki, 2020. 25–50.

Tikka, Marko. *Valkoisen hämärän maa: Suojeluskunnat, virkavalta ja kansa 1918–1921*. SKS, Helsinki, 2018.

Tikka, Marko. *Terrorin aika: Suomen levottomat vuodet 1917–1921*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 2008.

Uola, Mikko. Malinen, Torsten (1877 – 1951). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/913>. Luettu: 5.12.2022.

Uola, Mikko. ”Parlamentaarisen demokratian haastajat 1920- ja 1930-luvulla”, Teoksessa Vares, Vesa; Uola, Mikko & Majander, Mikko, *Kansanvalta koetuksella*, Suomen eduskunta 100 vuotta 3, Edita Publishing Oy, Helsinki, 2006. 150–265.

IV WWW-sivut

Eduskunnan verkkosivut, kansanedustajat,
<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/default.aspx>.

Valtioneuvoston verkkosivut. Hallituksen tiedot ja kokoonpanot, Sunila II.
<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/m1/19>. Luettu: 17.12.2022.

Kansalliskirjaston verkkosivut, nimikkeen tiedot, ”Kaiku”,
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/1458-090X/data>, Luettu: 19.12.2022.

Kansalliskirjasto, nimikkeen tiedot, ”Uusi Suomi”,
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/0355-5461/data>, Luettu: 19.12.2022.

Kansalliskirjasto, nimikkeen tiedot, ”Helsingin sanomat”,
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/0355-2047/data>. Luettu: 19.12.2022.

LIITTEET

LIITE 1. Vankikarkuruuden maininnan valtiopäivien pöytäkirjoissa vuosina 1926-1932.

Vuosi 1926

18.3.1926, 2738.

Vuosi 1927

13.9.1927, 142.

30.11.1927, 1034-1044.

Vuosi 1928

13.12.1928, 1898.

Vuosi 1929

2.12.1929, 1163.

Vuosi 1931

19.3.1931, 256-258.

Vuosi 1932

22.4.1932, 584.

16.1.1932, 2152.

LIITE 2. Käytetyt lyhenteet.

EK, Etsivä keskuspoliisi.

EP, Edistyspuolue.

KOK, Kansallinen kokoomus.

ML, Maalaisliitto.

SDP, Suomen sosiaalidemokraattinen puolue.

SKP, Suomen kommunistinen puolue.

SSTP, Suomen sosialistinen työväenpuolue.

STVP, Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestö.

TPP, Työväen ja pienviljelijäin puolue.